

СОВЕТ
НАЛАСИНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
АРСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ул.М.Вахитова, д. 64, с.Наласа,
Арский муниципальный район, 422018

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АРЧА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
НАЛАСА АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
СОВЕТЫ
М.Вахитов урамы, 64 йорт, Наласа авылы,
Арча муниципаль районы, 422018

Тел. (84366)50-2-25, факс (84366)50-2-25. E-mail: Nalas.Ars@tatar.ru

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АРЧА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
НАЛАСА АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ
КАРАРЫ**

« 12 » август 2019 ел

№ 88

**Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Наласа авыл жирлеге
территориясен төзеклөндөрү кагыйдәләрен раслау турында**

2003 елның 6 октябрдәге "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"гы 131-ФЗ номерлы Федераль закон, 2004 елның 28 июлдәге "Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында" гы 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм Наласа авыл жирлеге Уставы нигезендә Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Наласа авыл жирлеге Советы карар бирә:

1. Наласа авыл жирлеге территориясен төзеклөндөрү кагыйдәләрен расларга (кушымта).
2. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Наласа авыл жирлеге советының 2018 елның 3 декабрдә чыккан 33 номерлы "Наласа авыл жирлеге территориясен төзеклөндөрү кагыйдәләрен раслау турында" карарын көчен югалткан дип исәпләргә.
3. Әлеге карарны мәгълүмати стендларда, Татарстан Республикасының хокукый мәгълүматлар рәсми порталында (PRAVO.TATARSTAN.RU) һәм Арча муниципаль районы сайтының "Авыл жирлекләре"бүлегендә бастырып чыгарырга.
4. Әлеге карарның үтөлешен контрольдә тотуны үземдә калдырам.

Наласа авыл жирлеге башлыгы: _____ И.Р.Шакирова

Расланды
Арча муниципаль районы
Наласа авыл жирлеген
Советының
2019 елның «12» августында
88 номерлы карары белән

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Наласа авыл жирлеген территориясен төзекләндерү кагыйдэләре

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Наласа авыл жирлеген территориясен төзекләндерү кагыйдэләре (алга таба - Кагыйдэләр) 2003 елның 6 нчы октябрендәге "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"гы 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган вәкаләтләрне тормышка ашыру кысаларында, әйләнә-тирә мохитне саклау, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген, Россия Федерациясенен, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый актлар нигезендә эшләнә.

2. Әлеген кагыйдэләр оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә барлык физик һәм юридик затлар тарафыннан да үтәлергә тиеш.

3. Әлеген кагыйдэләр жирлекнең барлык территориясендә гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгелә таләпләрне билгелә:

- биналарны (торак йортларны да кертеп), корылмаларны һәм алар урнашкан жир участкаларының фасадларын тиешенчә карап тоту;
- төзекләндерү эшләренен исемлеген һәм башкарылу вакытын;
- биналарны һәм корылмаларны (алар эчендәгелә торакны) төзекләндерүдә милекчеләренен катнашу тәртибен билгеләү;
- жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру (урамнарны яктырту, территорияне яшелләндерү, урам исемнәрен һәм йортлар номерлары язылган күрсәткечләр кую, кечелә архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тотуны кертеп).

4. Территорияләрен төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә шәһәр төзелешен һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдэләр, дәүләт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдэләренә буенча гамәлгә ашырыла.

5. Әлеген кагыйдэләр жирлек территориясендә көнкүреш һәм сәнәгателә калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләрнен жайга салмый.

Төп төшенчәләр

6. Әлеген Кагыйдэләрнен гамәлгә ашыру максатында түбәндәгелә төшенчәләр кулланыла:

жирлен әһәмияттәгелә автомобиль юлы-транспорт чаралары хәрәкәтә өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә һәм жир кишәрлекләренен өстендә яисә астында урнашкан конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеген һ.б.) һәм аның технологик өлешен булган юл корылмалары, саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объект;

арборицидлар-чүп үләннәренә каршы кулланыла торган химик матдәләр;

хужасыз транспорт чарасы-милекчелә бар яки милекчелә юк яисә милекчелә билгелә булмаган, законнар белән башкасы каралмаган булса, милекчелә аннан баш тарткан транспорт чарасы;

территориянен төзекләндерү - муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдэләрен белән билгеләнгән гражданның яшәү шартларын тәмин итүгә һәм яхшыртуга, муниципаль берәмлек территориясенен санитар һәм эстетик торышын тәмин итүгә һәм яхшыртуга

юнәлдерелгән, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә, жир кишәрлекләрен, биналарны, корылмаларны, якин-тирә территорияне карап тотуга юнәлтелгән чаралар комплексын тормышка ашыру эшчәнлегенә;

Сосновский балтырганы - зур булып үсчән үсемлек, балтырганнар семьялыгы, зонтиклылар төрөнә керә. Үсемлек озак төзәлми торган жәрәхәтле көчле пешерү сәләтенә ия;

ташландык транспорт чарасы чит затларның ирекле керү мөмкинлегенә булган халәттә (ишекләре булмау яки ябылмау, кузов пыялалары яки башка элементлары булмау һ.б. аркасында) яисә файдалану мөмкинлегенә булмаган (көпчәкләре тишелгән, көпчәкләре булмаган, башка конструктив детальләр яки башкалар булмаган), гомуми файдалану урыннарында (йорт яны территорияләрендә) территорияне жыештыру, махсус транспорт һәм чүп жыю машиналарына подъездларга һәм чүп контейнерларына бару юлында комачаулык тудыручы, милекчә тарафыннан алты ай һәм аннан да күбрәк вакытка калдырылган яисә әлегә Кагыйдәләр билгеләгән таләпләргә туры килмичә куелган транспорт чарасы;

бункер - зур габаритлы калдыкларны туплау өчен билгеләнгән чүп жыю урыны;

вертикаль яшелләндерү - стационар һәм мобиль яшел үсентеләр урнаштыру өчен балкон, лоджия, галерея, терәк диварлар, һ.б. кертәп, биналарның һәм корылмаларның алгы өслекләрен куллану;

квартал эчендәге (жирле) юл-магистраль урамнардан торак йортларга һәм кварталның башка урыннарына транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләндерүне торгызу- юлның бөтен килгәнә ясалма капламны, тротуарны сыйфатлы торгызуны, бордюр ташын кире урнаштыруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызуны, газон үләннәрен һәм бозылган яшел үсентеләр утыртуны, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - махсус сайланган үләннәрдән торган, парк һәм ландшафт композициясенә фон яисә мөстәкыйль элемент булып торучы үлән катламы;

гербицидлар - үсемлекләренә юк итү өчен кулланыла торган химик матдәләр;

кунаклар өчен туктап тору урыны - торак зоналарга килүчеләргә жиңел автомобильләр кую өчен билгеләнгән ачык майданчык;

балалар майданчыгы - балалар уеннары өчен билгеләнгән объектлар (таулар, карусельләр, таган, комлыклар һәм (яки) башка шундый объектлар) урнашкан жир участкасы;

ишегалды территориясе - бер яки берничә күпфатирлы йорт янындагы һәм анда яшәүче затларның һәм жәмәгать биналарының гомуми кулланыштагы һәм аларның эшләвен тәмин итүче территория. Күпфатирлы йортларның ишегалды территориясендә балалар майданчыклары, ял итү урыннары, кер юу урыннары, автомобильләр кую урыны, яшел зоналар һәм башка иҗтимагый файдаланудагы объектлар урнаштырыла;

ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә вакытлыча урнашкан ярдәмчә корылмалар (кар базлары, күгәрчен оялары, сарайлар һ.б.);

йорт биләмәсе - ишегалды корылмалары булган шәхси торак йорт һәм әлегә йорт урнашкан жир участкасы;

йорт билгеләре - аншлаг (урам, майдан, проспект исеме язылган күрсәткеч), йорт номеры (йорт һәм корпус номеры күрсәткече), подъезд һәм фатирлар номеры күрсәткече, объектның инвалидлар өчен булуы турында символ, флаг элгечләр, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм сүүткәргеч челтәр кое күрсәткечләре, канализация күрсәткече, жир асты газүткәргеч корылмалары күрсәткече);

сыек көнкүреш калдыклары - халыкның тормыш эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган хужалык-көнкүреш сулары, үзәкләштерелгән су бүлү системасына һәм ташландык суларны кабул итү һәм туплау өчен билгеләнгән жайланмаларга тоташтырылмаган (технологик яктан тоташтырылмаган);

бина-капиталь төзелеш объекты, ул автоном рәвештә төзелергә, төзекләндерелергә һәм кулланылырга мөмкин булган бердәм күләмле төзелеш системасын тәшкил итә (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән);

яшел үсентеләр - билгеле бер территориядә агач-куак һәм үләннәр үскән урын;

жир кишәрлеге - чикләре федераль законнар нигезендә билгеләнгән жир өслегенә бер өлеше;
жир эшләре-жирне чыгару, грунт жәю, территориянең камилләштерелгән яки грунт катламын бозып яисә юлларны һәм тротуарларны камилләштерү (жәю) белән бәйле эшләр;

эшчәнлек алып бару зонасы- төзелеш, инженерлык коммуникацияләрен урнаштыру, капитал һәм башка ремонт эшләре рәхсәт ителгән киртәле территория. Башка эш (авария хәлендәгеләрдән тыш) башкару, жиһазлар, материаллар, калдыклар, техник инвентарьлар урнаштыру тыела;

инженерлык коммуникацияләре-инженерлык-техник тәмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, торба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, Арча шәһәре территориясендә булганнары яисә эшләнәп ятучы башка инженерлык корылмалары;

контейнер -зур габаритлы калдыклардан тышкаты коммуналь калдыкларны салу өчен билгеләнгән чүп жыйгыч;

контейнер майданчыгы-каты коммуналь калдыкларны жыю урыны(майданчыгы), әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә Россия Федерациясе законнары һәм халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген тәмин итү өлкәсендә Россия Федерациясе законнары таләпләре нигезендә төзелгән һәм контейнерлар һәм бункерлар урнаштыру өчен билгеләнгән урын;

компенсацияле яшелләндерү-юкка чыгарылган яки зыян күргәннәре урынына яшел үсентеләрне яңадан утырту;

түбә яшелләндерүе- бина һәм корылмаларның түбәләрен архитектура-ландшафт объектлары (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалары, агачлар һәм куаклар утыртылган майданчыклар һәм башкалар) төзү өчен куллану;

яңгыр канализациясе - өске (яңгыр, кар сулары), су сибеп юдырту һәм дренаж суларын жибәрү өчен билгеләнгән инженерлык корылмалары (желоблар, яңгыр коелары, лотоклар һәм торбалар) белән бәйле технологик комплекс;

кече архитектура формалары – (алга таба –КАФ) - монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары (беседкалар, аркалар, бакча-парк скульптурасы, вазоннар, чәчәк түтәлләре, шпалерлар), су жайланмалары (фонтаннар, бюетлар, декоратив сулыклар), муниципаль мебель (ял итү өчен эскәмияләр, жәмәгать урыннары, рекреацияләр һәм ишегаллары территорияләрендә урнаштырылган эскәмияләр, өстәл уеннары һәм сезонлы кафелар өчен өстәлләр,бакча һәм урам жиһазлары), коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар (көнкүреш чүп-чары жыю өчен контейнерлар, урналар, почта тартмалары, инженерлык жиһазлары элементлары һ.б.);

чүп –чар өеме –чүп жыю контейнер майданчыгында яки теләсә кайсы башка территориядә ирекле рәвештә ташлау сәбәпле жыелган 1куб. метр күләмнән артмаган каты көнкүреш калдыклары һәм зур габаритлычүп-чар;

тышкы яктырту-тәүлекнең караңгы вакытында юлларны, урамнарны, майданнарны, паркларны, скверларны, ишегалларын һәм жәяүлеләр юлларын яктырту өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

рәхсәтсез чүплек- юридик яки физик затлар эшчәнлеге барышындарәхсәтсез калдыклар ташлау (урнаштыру) нәтижәсендә 50 кв. метрдан артык майдандабарлыкка килгән күләме 30 куб. метрдан артык булган каты көнкүреш калдыклары, эре габаритлы чүп, төзелеш калдыклары ташланган урын;

стационар булмаган сәүдә объекты-инженер-техник тәмин итү челтәрләренә тоташу (технологик тоташтыру) булмауга карамастан, жир участогы белән ныклы бәйләнмәгән вакытлыча корылма, шул исәптән күчмә корылма;

тышкы яктырту объектлары (яктырту жиһазлары) - урамнарда, скверларда, паркларда яктырту өчен махсус билгеләнгән баганаларда, биналарның стеналарында, корылмаларның түшәмнәрендә, металл, тимер-бетон һәм башка биналарның конструкцияләрендә, корылмаларында һәм жәмәгать кулланылышының башка урыннарында урнаштырылган яктырту приборлары (яктырткычлар, прожекторлар);

төзекләндерү объектлары-биналар һәм корылмалар булмаган ижтимагый-эшлекле, торак һәм рекреация зоналарын,жир өслегенә башка өлешләрендәгеясалма капламалар (асфальт-бетон, бетон катлам һ.б.), урамнар, юллар, велосипед юллары, ишегалды эчендәге урын, балалар, спорт

һәм спорт-уен майданчыклары, хужалык майданчыклары; жирле эһәмияттәге автомобиль юллары; махсус сакланыла торган табигать объектлары һәм тарихи-мәдәни эһәмияттәге жирләр, зиратлар, төзекләндерү элементлары сыйфатында карала торган яшел үсентеләр (агачлар, куаклар, газон һ. б.); тышкы яктырту һәм архитектура-сәнгать яктырткычларын урнаштыру; коймалар, капкалар, балалар, спорт һәм спорт-уен майданчыклары объектлары; бәйрәм үткөрү һәм башка бизәлеш предметлары; территорияне санитар яктан тәртиптә тоту өчен билгеләнгән урыннар, жиһазлар һәм корылмалар, шул исәптән чүп-чар жыю һәм чыгару өчен жиһазлар һәм корылмалар; житештерү зоналарын һәм аерым житештерү объектларын төзекләндерү сыйфатында карала торган объектлар, инженерлык инфраструктурасы зоналары, махсус билгеләнештәге зоналар, шулай ук тиешле санитар-сак зоналары; аерым торак биналарның, житештерү һәм инженерлык корылмаларының тышкы кыяфәте; субъектларның гамәлләре законнарда билгеләнгән төзекләндерү кагыйдәләре һәм нормалары белән жайга салына торган башка объектлар;

стационар булмаган объектларны, ясалма төзекләндерү объектларын урнаштыру, юллар төзү һәм ремонтлау, биналар, корылмалар, яшелләндерү буенча чаралар, инженерлык коммуникацияләрен төзү, үзгәртеп кору һәм ремонтлау белән бәйле жир эшләре алып бару буенча мәжбүри таләпләр - билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән рөхсәт һәм проект документлары, махсус оешмалар белән килешүләр һәм куркынычсызлыкны тәмин итү, санитар нормаларны үтәү һәм дәүләт һәм муниципаль стандартлар нигезендә муниципаль берәмлек территориясенә эстетик торышын саклау буенча чаралар комплексын үтәү;

яшелләндерү-шәһәр тирәлеген үсемлек компонентларыннан актив файдалану юлы төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы, шулай ук инженерлык төрләре буенча эшләр (вертикаль планлаштыру, терраса төзү, кронлаштыру һәм башкалар) һәм агачлар, шул исәптән эре агачлар, куаклар утырту юлы белән яшелләндерелгән территорияләре төзекләндерү, газоннар, чәчәк үсентеләре, альпинарийлар һәм рокарийлар булдыру, махсуслаштырылган бакчалар һәм һ. б. белән бәйле комплекслы эшчәнлек;

гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр-төрле ял итү формалары өчен билгеләнгән урыннар(урманлы парклар, бакчалары, скверлар, бульварлар, шәһәр урманнары);

чикләнгән территорияләренә яшелләндерелгән территориясе-дәвалау, балалар укыту һәм фәнни учреждениеләр, сәнәгать предприятиеләре, спорт комплекслары, торак кварталларның яшелләндерелгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр-санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, питомниклардагы үсентеләр;

ордер -жир һәм төзелеш эшләрен башкаруга хокук бирүче документ;

аеруча саклаулы табигать территорияләре - жирле үзидарә органнары карарлары белән тулысынча яки өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән табигый комплекслар һәм объектлар урнашкан аерым табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү эһәмиятенә ия булган объектлар урнашкан жир участкалары, су өслеге һәм алар өстендәге һава;

жәмәгать транспортын көтү тукталышы- пассажирларны утырту һәм төшерү зонасы һәм пассажирларның көтүжәмәгатж транспортын көтү зонасы булган махсус жиһазландырылган майданчык;

пандус-аз хәрәкәтләнүче төркемнәрәчен төрле объектларга үтүне тәмин итүче авыш майданчык;
парковка (автомобиль кую урыны) - автомобиль юлының бер өлеше һәм (яисә) юлның йөрү өлешенә һәм (яисә) тротуарларга, юл кырыйларына, эстакада яки күпернең бер өлеше яисә эстакада асты, күпер асты,урам-юл челтәренә, башка объектларның бер өлеше булган һәм транспорт чараларын жир кишәрлегенә, автомобиль юлларының милекчәсе яисә башка төрле иясе карары белән транспорт чараларын түләүле нигездә яки бушлай кую өчен махсус билгеләнгән һәм жиһазландырылган урын;

бинаның алгы ягын (фасадын)буяуны хәл итү паспорты-бердәм архитектура һәм төс чишелешен билгеләүче һәм аерым торучы бинаның фасадын тышкы бизәүгә таләпләренә билгеләүче килештерелгән һәм билгеләнгән тәртиптә расланган документ;

жәяүлеләр зоналары- тизлекле жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары, хезмәт күрсәтү объектлары, тарих һәм мәдәният һәйкәлләре, рекреацияләр, жәяүлеләр агымының күпләп

тупланган урыннарында транзит хэрэкэт итү максатларында һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган шәһәр территориясенә жәяүлеләр йөри торган участкалары. Жәяүлеләр зоналары эспланадаларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт мәйданының жәяүле өлешләрәндә формалашырга мөмкин;

жәяүлеләр коммуникациясе-шәһәр территориясендә жәяүлеләр хәрәкәтен һәм бәйләнешен тәмин итүчәтротуарлар, аллеялар, юллар, сукмақлар. Жәяүлеләр коммуникацияләре муниципаль берәмлек территориясендә жәяүлеләр өчен элементә һәм хәрәкәт итүне тәмин итә. Торақ пункт территориясендә жәяүлеләр коммуникацияләрен урнаштырганда транспорт коммуникацияләре белән кисешүнең минималь күләмен, жәяүлеләр коммуникацияләре системасының өзлексез эшләвен, инвалидлар һәм аз хәрәкәтләнүче группа халқының куркынычсыз, каршылыкларсыз һәм уңайлы хәрәкәтен тәмин итәргә кирәк;

автостоянка мәйданчыгы-жиңел автомобильләр һәм башка мототранспорт чаралары (мотоцикллар, мотороллер, мотоколяскалар, мопед, скутерлар) саклау өчен билгеләнгән махсус ачык мәйданчык;

хайваннарны урамда йөртү һәм өйрәтү мәйданчыгы- территориянең йорт хайваннарын урамда йөртү һәм өйрәтү өчен билгеләнгән аерым участогы;

яшел үсентеләргә зыян китерү-яшел үсентеләрнең жир өсте өлешен һәм тамыр системасына механик, химик һәм башка төрле үсүн туктата торган зыян китерү, шул исәптән яшел үсентеләрне яки туфрақны зарарлы матдәләр белән пычрату;

су басу - елгаларда, сусаклагычларда су арту нәтижәсендә грунт суларының артуы, атмосфера явым-төшемнәре, кар эрү, юлларның, тротуарларның асфальт-бетон катламын сыйфатсыз ясау, су жыю корылмаларының төзек булмавы яки куллану кагыйдәләрен үтәмәү сәбәпле инженерлык системаларыннан һәм коммуникацияләреннән су агу нәтижәсендә юл участогын, транспорт тоннельләрен, территорияләрен бер өлешен су басу. 2 кв. метрдан артык мәйданлы территория 3 см тирәнлектә су астында калса, ул территорияне су баскан санала.

йорт яны территориясе-шәхси йорт яки күпфатирлы йортка технологик һәм функциональктан турыдан-туры бәйләнгән территория;

якын-тирә территория- чикләре Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнгән тәртиптә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгеләнгән бина, корылма, жир участогы янындагы гомуми файдаланудагы территория;

продукция бирүче хайваннар һәм кош-корт - берничә тапкыр яки даими куллану өчен сөт, йомырка, йон һ.б. кебек азык-төлекәлу өчен асрала торган хайваннар һәм кош-корт;

төзекләндерү проекты-текст һәм график формадагы материалларны үз эченә алган, территорияне һәм башка объектларны төзекләндерү буенча проект чишелешләрен (шулай ук төс буенча) билгели торган документлар;

тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру проекты(паспорт)-төзекләндерү элементының тышкы кыяфәтен һәм урнашу урынын билгели торган муниципаль хокукый акт белән расланган, атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләрен үз эченә алган билгеле формадагы документ;

территорияне санитар чистарту-билгеле бер территориядән каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны жыю, чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру) ;

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясе житештерү өчен кулланыла торган хайваннар, кыйммәтле мехлы хайваннар, куяннар, умарталар һәм башкалар;

төзекләндерү объектының эчтәлеге-чисталыкны тәмин итү, төзекләндерү объектарының, аларның аерым элементларының техник, физик, санитар һәм эстетик халәтен тиешле дәрәжәдә тоту;

территорияләренә карап тоту-биналар, корылмаларның фасадын, кече архитектура формалары, коймалар, төзелеш мәйданчыклары, яшел үсентеләр, жир кишәрлегендә урнашкан жир асты коммуникацияләрен һәм аларның төзелеш элементларын, транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйле чаралар комплексы;

юлларны, квартал эчендәге юлларны һәм башка юл инфраструктурасын карап тоту-ел дәвамында автомобильләр һәм жәяүлеләр юлы, тротуарлар, юллар, урамнар, квартал эчендәге

юллар һәм юл хужалыгының башка элементларын тиешле тәртиптә һәм чисталыкта тоту һәм автомобиль һәм жәяүлеләрнең алар буенча тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итү буенча чаралар комплексы;

яңгыр суы жыю һәм күзәтү коеларын (яңгыр сулары канализациясен), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту-жир асты коеларының, яңгыр сулары канализациясенә, төрле кулланылыштагы камераларның һәм жир асты инфраструктурасының башка элементларының билгеле хезмәтләр күрсәтүче оешмалар өчен куркынычсыз, уңайлы эшен һәм эстетик кыяфәтен тәмин итүне гамәлдәге дәүләт һәм муниципаль стандарт таләпләренә туры китереп куллану буенча чаралар комплексы;

махсулаштырылган автомобильләр кую урыны- ташлап калдырылган, хужасыз транспорт чараларын саклау өчен билгеләнгән һәм махсус жиһазландырылган майданчык;

махсус оешмалар - муниципаль контрактлар нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы, шул исәптән транспорт чараларын махсулаштырылган машина кую урынына күчәрүне гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый формадагы юридик затлар;

транспорт чараларын урнаштыру өчен махсус билгеләнгән урыннар-закон нигезендә оештырылган автомобиль кую урыннары, гаражлар, ремонт остаханәләре һәм башка биналар, техника саклау (хезмәт күрсәтү) өчен билгеләнгән биналар; Россия Федерациясе Министрлар Советы - Россия Федерациясе Хөкүмәтенә "Юл хәрәкәте кагыйдәләре турында"гы 1993 елның 23 октябрендә чыккан 1090 номерлы карары белән расланган Россия Федерациясе Юл хәрәкәте кагыйдәләре нигезендә билгеләнгән парковкалар (парковка урыннары) ;

спорт майданчыгы- физик культура һәм спорт белән шөгылләнү өчен билгеләнгән объектлар (баскетбол щитлары, бруслар, гимнастика стеналары, турниклар һәм (яки) башка шундый объектлар) урнашкан территория;

тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы - "Кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9 статьясы нигезендә (оешманың фирма исеме, аның урнашу урыны һәм аның эш режимы турында) мәжбүри булган мәгълүматны, шулай ук закон буенча яисә эшлекле әйләнешгәдәте буенча урнаштыру мәжбүри булган мәгълүматны рекламалау максатын күздә тотмыйча биналарны мәгълүмати куллану максатыннан кулланучылар игътибарына житкерү өчен оешмалар урнашкан урыннарда яисә товарны сату урыннарында территорияне төзекләндерү элементы;

төзелеш майданчыгы-яңа (шул исәптән төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары), шулай ук реконструкция, техник яктан яңадан жиһазлау һәм (яки) ремонт ясау, гамәлдәге күчемсез милек объектларын сүтү, шулай ук корылмаларны төзү һәм (яки) монтажлау, ремонтлау, реконструкцияләү һәм (яки) техник яктан яңадан жиһазландыру урыны;

тактиль катлам-өслек катламының фактурасы сизелерлек үзгәргән катлам;

каты коммуналь калдыклар-физик затлар тарафыннан куллану процессында торак урыннарында барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук физик затлар тарафыннан шәхси һәм көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерү максатларында торак урыннарында куллану барышында үзләренә куллану үзенчәлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр эшчәнлеге процессында барлыкка килә торган калдыклар да керә;

гомуми файдаланудагы территорияләр—барлык кешеләр тоткарлыксыз файдалана торган территорияләр(майданнар, урамнар, йөрү юллары, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр биек полсалары, скверлар, бульварлар);

транспорт чарасы-юл буйлап кешеләрне, йөкләрне һәм өстендәге жиһазларны йөртү өчен билгеләнгән җайланма(тагылмалар, ярымприцеплар һәм транспорт чарасы белән бергә хәрәкәт итү өчен кирәкле башка җайланмалар);

территорияне жыештыру-сәнәгать һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны жыю һәм махсус билгеләнгән урыннарда чыгару белән бәйлә рәвештә халыкның уңайлы яшәшен һәм әйләнә-тирә мохитнең санитар һәм экология ягыннан чисталыгын тәмин итә торган эшчәнлек төре;

күрсәткечләр- биналарның фасадынаурнаштырылган урам исемнәре, йортлар, подъезд һәм фатир номерлары, янғын гидранты, грунт геодезик билгеләре, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәр коелары, шәһәр канализациясе, жир асты газүткәргеч корылмалары, полигонометрик билге, инвалидлар өчен объектның үтемлелеген күрсәтүче билгеләр;

- туризм объектлары, мәгариф объектлары, дәүләт һәм муниципаль учреждениеләр турында гомумиләштерелгән мәгълүмат язылган күрсәткечләр;

вәкаләтле органнар-үз компетенциясе кысаларында жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыру, координацияләү һәм тикшереп тору эшен башкаручы муниципаль берәмлекнең функциональ һәм территориаль органнары;

урна -чүп жыю өчен 0,2 кубометрдан 0,5 кубометрга кадәр күләмдәге махсулаштырылган савыт (чиләк, тартма һәм башка шундый савытлардан тыш) ;

фасад -бинаның тышкы ягы (төп,ян,ишегалды).Бинаның төп фасады иң күренүчәнзона, кагыйдә буларак, үзәк һәм/яки башка әһәмияттәге урамнарны күрүгә юнәлдерелгән;

фриз-фасадның яки козырекның горизонталь рәвештәге декоратив элементы;

фронтон-фасадның тәмамлану өлеше; соңгы каттагы тәрәзәләренең иң өске билгесеннән үлчәгәндә түбәдән өскәрәк чыгып тора;

хужалык майданчыклары-йорт яны территориясендә хужалык өчен билгеләнгән майданчык, келәмнәрне һәм йорт кирәк-яраklarын чистарту, чүп жыйгычлар өчен махсус жиһазландырылган урын;

төзекләндерү элементлары-декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, яшелләндерү элементлары, жиһазларның һәм бизәлешнең төрле төрләре, шул исәптән биналарның фасадлары, корылмалар, кече архитектура формалары, стандарт булмаган корылмалар, мәгълүмати щитлар һәм территорияне төзекләндерүнең состав өлеше буларак кулланыла торган күрсәткечләр;

төзекләндерү объектлары элементлары-төзекләндерү объектларының тышкы күренешен билгели торган конструктив һәм функциональ өлешләр, төзекләндерү объектларын күрә кабул итүне тәмин итә торган, шулай ук аларның функциональ билгеләнеше нигезендә төзекләндерү объектларын куллану (файдалану) ;

яшелләндерү элементлары-сәнәгать һәм торак төзелеше, ижтимагый-административ үзәкләрдә, шулай ук урамнарда һәм магистральләрдә яшелләндерү өчен билгеләнгән территорияләр;

өслек элементлары – борт ташларының төрле төрләре, пандуслар, баскычлар,басмалар.

II. Территорияләренә төзекләндерүгә, карап тотуга һәм жыештыруга гомуми таләпләр

7. Төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру жирлек территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (шул исәптән торак йортлар) һәм корылмаларга (алга таба - биналар, корылмалар)кагыла.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләренә, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр бие, скверлар, пляжлар, башка объектлар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тотуны һәм жыештыруны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

9. Оештыру-хокукый формаларының нинди булуына бәйсез рәвештә, физик һәм юридик затлар үз карамакларындагы милек хокукында булган жир территориясен (алга таба - жир кишәрлекләре хокукына ия затлар), шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлеге Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар территорияләрен мөстәкыйль рәвештә яисә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм жыюны гамәлгә ашыралар.

Әгәр бина, корылма милек хокукында яки башка төрле мәжбүри хокукта булса, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яки күчемсез милек объектындагы башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылмалар булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре яklarның килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган жир кишәрлеге билгелэнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә куллануда булган фактта барлыкка килгән чиге буенча жыештырылырга тиеш.

Әгәр бина, корылма милек яки берничә кешедә милек хокукында яисә башка төрле хокукта, мәжбүри хокукта булса, фасадны карап тоту яклар килешүе белән билгеләнә ала.

Килешү булмаганда фасадны карап тоту күчәмсез милек объектына милек хокукында яисә башка төрле хокукта, мәжбүри хокуктагы өлешкә пропорциональ рәвештә башкарыла.

10. Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын, тротуарларны карап тоту һәм жыештыру, тәминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча, әлегә эш төрләрен үткәргә муниципаль контрактлар төзегән махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең кайсы да булса бер ысулына туры китереп башкарыла: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар –әгәр бу йортта милек хокукы булучылар күпфатирлы йортлар белән турыдан-туры идарә тәләр (алга таба - идарәче оешмалар);

12. Шәхси торак йортларның территорияләрен карап тоту һәм жыештыру бу йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерүне карап тотуны һәм карауны түбәндәгеләр гамәлгә ашыралар:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә-жир кишәрлегенә милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә-тәминатчыны (подрядчы, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча әлегә эшләр башкаруга муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яисә оешма;

3) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-әлегә объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренә, шул исәптән электр челтәрләре, яктырту челтәрләре, радиолиниялар сак зоналарында-күрсәтелгән коммуникацияләренә хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренә сак зоналарында (әгәр урнаштыру рәхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләренә хужалары.

14. Урам һәм юллардан жир асты һәм жир өсте сулары агызу өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын чистарту, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр сулары жыелу коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә. Аларның санитар һәм техник торышы өчен аларны үз карамакларында тотучы милекчеләре, хужалары, арендаторлар яки махсус оешмалар жаваплы.

16. Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакыты, тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып, эшләренә заказчысы тарафыннан билгеләнә.

17. Жирлек территориясен карап тоту һәм жыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән жир кишәрлеге чикләре нигезендә билгеләнә (әгәр жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, асылда, жир кишәрлегенә килеп туган чиге буенча).

18. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләренә үтәлешен контрольдә тоту.

III. Биналар, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тоту, фасадларның тышкы кыяфәтен һәм коймалар, юллар, шәхси торак йортлар, яңгыр канализациясе челтәрләре, яңгыр сулары һәм күзәтү коелары, су агызу корылмалары, техник элементә чаралары, тышкы

яктырту объектлары, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, төзелеш эшләре барган урыннар, жирләү урыннары, автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау урыннарын карап тоту буенча таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр

19. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тотуны милекчеләр яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә, я махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыра.

20. Биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- жир участогын жыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;
- гражданнар, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлеге нәтижәсендә барлыкка килгән житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм чыгару;
- жир участогында урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту.

21. Бина фасадларының, корылмаларның төзелеш өлешендә күзгә күренеп торган кимчелекләр булырга тиеш түгел. Декоратив бизәкләү һәм инженерлык элементлары тиешле эстетик калыпта тотылырга тиеш.

Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту

22. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләре һәм козырекларны, балкон һәм лоджия киртәләрен, кәрнизләр, канат һәм аерым баскычлар, витрина, декоратив детальләрен һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтлау һәм буяу;
- су торбаларының, су агызу корылмаларының төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәмин итү;
- герметизация, жөйләрне, ярыкланы төзәтү;
- керү юлларын, отмостваларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын төзекләндерү, ремонтлау һәм вакытында чистарту;
- фасад өслекләрен, аерым элементларын, торышы һәм эксплуатацияләү шартларына карап, вакытында чистарту һәм юдыру;
- тәрәзәләрен һәм витриналар, элмәтакталарны һәм күрсәткечләрен вакытында юу;
- язу, рәсемнәр, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

23. Милекчеләргә, башкәтөрле хокукка ия булучыларга биналарга, корылмаларга, алдан төзелгән торак булмаган биналарга һәм тиешле вазифалар йөкләнгән башка затларга түбәндәгеләр киңәш ителә:

- кирәк булганда фасадларны чистарту һәм юу;
- тәрәзәләрен эчке һәм тышкы пыялаларын, балкон һәм лоджия ишекләрен, подъездлардагы керү ишекләрен пыялаларын химик чаралар белән чистарту һәм юу;
- фасадның факттагы торышын исәпкә алып, агымдагы ремонт үткөрү, шул исәптән фасадны буяу;
- фасадның аерым элементларына (цоколь, керү юлы, баскычлар, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджияләр, су торбалары, тәрәзә култыклары һәм башка конструктив элементларга) кирәкле ремонт ясау;
- фасадның чыгып торган конструкцияләренә жимерелү куркынычы янаган очракта сак-кисәтү чараларын оештыру (коймалар, сеткалар урнаштыру, элементның жимерелә торган өлешен сүтү);
- кулланылышта булмаган тышкы мәгълүматны (элмәтакталарны) сүтү (арендалаучы яки субарендалаучы киткән һәм башка очракларда).

24. Фасадларны кулланганда рөхсәт ителми:

- биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату): ярыклар булу, штукатурка коелган урыннар, кирпич стеналар жимерелгән урыннар, тимер-бетон конструкцияләрен буяу катламнары кубу һ.б.;
- панельләр арасында герметизация бозылу;

- фасад, биналар һәм корылмаларның цоколь өлешендәге штукатурка, буяу катламы коелу, шул исәптән тәрәзә, керү юлларының төзек булмавы ;
- биналарның һәм корылмаларның фасадларының чыгып торган өлешләренә зыян килү, (пычрану): балконнар, лоджия, эркерлар, тамбурлар, кәрнизләр, козыреклар һ.б.;
- балкон, лоджия, парапетлар жиимерелү (булмау, пычрану).;
- бинаның, корылмаларның фасадында һәм (яки) түбәсендә, оешманың элмәтакталарыннан, эш режимы турындагы табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспортсыз тышкы мәгълүмат чаралары урнаштыру һәм алардан куллану;
- афишалар, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне алга таба куллану максаты белән фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзәнең эчке ягына), пыялалы ишекләрдә (шул исәптән ишек пыяласының эчке ягына) элү һәм ябыштыру;
- милекчеләренә ризалыгыннан башка күпфатирлы йорт биналарның, корылмаларның фасадларына граффити төшерү.

25. Мөмкин:

- подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;
- проект карары нигезендә биналар түбәсендә гомуми кулланылыштагы телевидение антенналары һәм кабельләр урнаштыру.

Күрсәткеч билгеләр

26. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткеч билгеләр белән жиһазландырылырга тиеш.

27. Тарихи территорияләр чикләрендә урнашкан биналарда, корылмаларда урам исемнәре һәм номерларының күрсәткечләрендә мәгълүмат эстетик яктан югары таләпләр куелган урам һәм юлларга чыгуы бина фасадларына Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Аларның чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тотучы затлар җаваплы.

Керү юллары (узеллар)

28. Бина, корылмаларның керү юллары яктырту жиһазлары, козыреклар, баскычлар, инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен корылмалар (пандуслар, тотынгычлар) белән жиһазландырылырга тиеш.

Пандус шумый торган, горизонталь канаулары булмаган материалдан эшләнәргә тиеш. Киртәләре булмаган очракта пандусның 75 мм биюктәгә борты һәм тотынгычлар каралырга тиеш. Бордюр пандусының авышлыгы 1: 12 булырга тиеш.

Пандус борылышлы булганда яки озынлыгы 9 метрдан күбрәк булса, һәр 9 метр саен 1,5 x 1,5 м үлчәмле горизонталь мәйданчыклар ясалу тәкъдим ителә. Төшүнең ахырында урнашкан горизонталь мәйданчыкларда дренажлар жиһазлау кирәк. Горизонталь участкаларны пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәге өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора торган итеп башкарырга кирәк.

Баскычлар яки пандусның ике ягында да 800-920 мм лы стенадан 40 мм арада ясалган түгәрәк яки турыпочмаклы тотынгычлар булырга тиеш. Баскычлар киңлегенә 2,5 м һәм аннан күбрәк булганда бүленгән тотынгычлар карала. Тотынгычның озынлыгы пандус яки баскычның озынлыгыннан һәр яктан 0,3 метрдан да ким булмаган озынлыкта булырга тиеш. Кешенең кулы металл конструкцияләргә орынырга тиеш түгел.

29. Керү юллары проектларын ясаганда биналарның, корылмаларның фасадларын яңарту, үзгәртү түбәндәге очракларда рөхсәт ителми:

- идән югарылыгы гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадларда жир югарылыгыннан 1,2 м биюктә булган биналарның подвалына һәм цоколь катына керү юллары төркеме урнаштыру;
- жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементлар (колонна, стойка һ.б.) урнаштыру;
- бинаның фасадын комплекслы исәпкә алмыйча һәм проект документлары эшләнмәгән килеш ике һәм аннан да күбрәк керү юллары төркемен урнаштыру (булганнарын исәпкә алып) ;
- урам-юл челтәренә тротуарлар зонасы минималь киңлектә булганда тротуарларга 0,5 метрдан якынарак итеп керү юллары элементлары (баскычлар, пандуслар, болдыр, яшелләндерү) урнаштыру;

- күпфатирлы йорт милекчеләренә ризалыгы булмаса керү юллары төркемен урнаштыру;
- торак милекчәсе ризалыгыннан башка керү юллары төркемен урнаштыру өчен кеше яшәми торган торакның балконын куллану;
- күпфатирлы йортларда урнашкан кеше яшәми торган торакта керү юллары төркемнән ренәкәләтле орган белән килештермичә үз белдекле урнаштыру.

Түбә

30. Биналар, корылмалар түбәләре, су агызу системасы элементлары, төтен чыга торган урыннар һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында анда яшәүчеләр һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаса тиеш.

31. Кышкы чорда биналарның милекчеләре һәм башка хокукка ия булучылар, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләргә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып торы оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зоналарына чыккан якларда түбәне кардан чистарту участкаларны киртәләү һәм барлык саклык чараларын күрү юлы белән һәм бары тик тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Текә түбәдән, шулай ук яссы түбәдән кар ташлау эчкә ишегалды территорияләренә башкарылырга тиеш. Түбәдән жәяүлеләр юлларына, жәмәгәт транспортын көтү тукталышлары янына, юлның машиналар йөри торган өлешенә ташланган кар кичкәмәстән жыештырылырга тиеш.

32. Кар, боз сөңгеләре һәм каткан боз ташланган вакытта, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарылганда агач һәм куакларның, электр линияләренә, яктырту һәм элемент, юл билгеләре, юл светофорларының, юл коймаларының һәм юнәлеш күрсәткечләренә, жәмәгәт транспортын көтү павильоннарының, биналарның декоратив бизәлешенә һәм инженерлык элементларының сакланышын тәмин итүче чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зыян күргән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян китергән зат хисабына торгызылырга тиеш.

33. Биналарның, корылмаларның түбәләрендә жәяүлеләргә һәм жәяүлеләр зоналарына аккан су турыдан-туры элгә алмый торган су үткәргечләр булырга тиеш. Су агызучы жайланмалар өзек булмаса һәм жыелган су күләмен үткәрә алырлык булырга тиеш. Бинаның жәяүлеләр зонасы ягына чыга торган су агызу жайланмалары жәяүлеләр сукмакларыннан читкә чыгарга тиеш.

34. Рөхсәт ителми:

- биналар, корылмаларның түбәләрендә төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган башка предметлар (көрәкләр, скрепкалар, ломнар) урнаштыру;
- биналарның түбәсендәгә боз, кар һәм чүп-чарны су торбаларының авызына ташлау.

Жир кишәрлекләрен карап тоту

35. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- чүп-чардан, яфрактардан, кар һәм боздан чистарту;
- юлларның, күперләренә, урамнарның, тротуарларның, жәяүлеләр территорияләрен бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү;
- кар көрәү һәм себерү;
- жыелган кар һәм бозны чыгару;
- контейнер мәйданчыкларын, калдыкларның барлык төрләре өчен контейнерлар, чүп-чар өчен урналар, эскәмияләр, кече архитектура формаларын һәм башкаларны чистарту һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;
- чүп-чар кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер мәйданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;
- яңгыр һәм кар суларын читкә чыгару;
- каты көнкүреш, зур габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;
- тузаннан арындыру һәм һава чистарту өчен территориягә су сибү;
- яшел үсентеләренә сакланышын тәмин итү, аларны карап торы; территорияләрдә гражданнар торышы һәм сәләмәтлеге, физик һәм юридик затлар милкә өчен куркыныч булган коры-сары һәм яшел үсентеләргә вакытында кисү, Сосновский балтырганын юк итү, бетерү буенча кешегә зыян салмаслык чаралар үткәрү (химик, механик һәм башкалар).

Сосновский балтырганын юк итү буенча чаралар аңа чөчөк ата башлаганчы гербицидлар һәм (яки) арборицидлар сиптерү, чабу, үсү урыннарын казу, корыганнарын юкка чыгару, тамырын казып чыгару, туфракны эшкәртеп, күпеллык үлән чөчү юлы белән үткәрелә;

- коммуналь объектлар, инженерлык коммуникацияләре (корылмалар), юллар, тимер юллар, күперләр, жәяүлеләр кичүе, реставрация, археологик һәм башка жир эшләре алып барылганнан соң бозылган элементларны янадан торгызу;

- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын (яңгыр канализациясен), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләре нигезендә карап тоту;

- жир кишәрлекләре киртәләрен карап тоту, шул исәптән анда урнашкан жимерелгән (сүтелгән) биналарның, корылмаларның территориягә чит затлар үтеп кереп рөхсәтсез урыннарда чүп-чар ташлау мөмкинлегенә бирми торган коймаларын карап тоту, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мөгълумати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәэмин итү.

Юлларны карап тоту

36. Юлларны карап тотуны тәэмин итүчене (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эш төрләрен үткәргә муниципаль контрактлар төзегән оешмалар башкара.

37. Юл территорияләрен карап тоту түбәндәгеләренә үз эченә ала:

- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

- тротуарлардан (жәяүлеләр зоналарыннан, сукмактардан), автомобиль йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм бозны чыгару, жыештыру;

- юл катламнарын юу һәм су сибү;

- газон һәм яшел үсентеләренә карау;

- жәмәгать һәм тимер юл транспортының элемент чөлтәрен һәм тышкы яктырту баганаларын ремонтлау;

-кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;

- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын, канауларны һәм ясалма юл корылмалары составына керүче ачык лотларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

- коймалар, турникетлар, кече архитектура формаларының киртәләрен урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

38. Юл катламнарын саклау максатларында рөхсәт ителми:

- йөкне сөйрәп ташу;

- төяү-бушату эшләре вакытында рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич, башка авыр предметлар ташлау һәм саклау;

- машиналар йөрү юлына һәм тротуарларга төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын ташлау.

39. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

- жәяүлеләр юлындагы юнәлеш бирүче металл коймаларны һәм тротуар баганаларын сезонлы буяу ел саен кышкы сезон тәмамланганнан соң, төзекләндерү айлыгы үткәргү чорында гамәлгә ашырыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга тиеш;

-барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән вакыт һәм чират тәртибендә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлгә тиеш;

- юллар тамгасы таләп ителә торган төс һәм яктылык-техник характеристикаларына, эләктерү коэффициентына җавап бирергә, эксплуатацияләү чорында бөтен мәйдан буенча сакланырга тиеш;

-юл билгеләрен ныгытуның конструкцияләре һәм системалары күрү шартларына һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

- юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре сәбәпләрен бетергәннән соң бер тәүлек эчендә алына.

- коммуникация системасының күрү элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләрен күрсәткечләр, жирлекнең планлаштыру-структур элементларын күрсәткечләр юлларда һәм транспорт чышелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә.

Муниципаль берәмлекнең гомуми файдалану территорияләрен карап тоту һәм төзекләндерү

40. Муниципаль берәмлекнең гомуми файдалану территорияләрендә тыела:

- 1) территорияне металл, төзелеш һәм авыл хужалыгы продукциясе һәм калдыклары, ягулык-майлау материаллары, нефть продуктлары белән пычрату, чүп-чар ташлау урыннары ясау;
- 2) калдыклар һәм чүп-чарны махсус билгеләнгән урыннардагы контейнерлардан тыш жирләргә ташлау;
- 3) стационар булмаган сәүдә объектларын, шулай ук ял итү өлкәсендәге хезмәт күрсәтү объектларын (аттракционнар, кабартылган батутлар, велосипедлар прокаты, роликлар һәм халыкның ялын һәм күңел ачуын оештыру өчен файдаланыла торган башка шундый объектларны) билгеләнгән тәртипне бозып урнаштыру;
- 4) автотранспорт чараларын махсус билгеләнгән урыннардан тыш жирләрдә юу һәм чистарту;
- 5) сибелүчән, тузанлы йөкләрне, яфрак, төрле эретмәләрне юлларны пычранудан саклаучы, махсус жиһазландырылмаган, брезент яки башка материал белән капланмаган йөк машиналарында ташу;
- 6) стационар булмаган объектларны үзирекле урнаштыру;
- 7) жир эшләрен тиешле рәхсәттән (ордер) башка башкару;
- 8) грунтны, чүп-чарны, калдыкларны, карны, бозны тиешсез урыннарда ташлау;
- 9) гамәлдәге законнарны бозып квартал эчендәге юлларга һәм йортларга керү юлларына, урамнарда, тротуарларга, газоннарда төзелеш материаллары ташлау;
- 10) кәгазьләрне, чүп-чарны, тәмәке төпчәкләрен майданчыклар, ишегаллары, паркларда, скверларда һәм башка жәмәгать урыннарында газоннарда, тротуарларда, урам территорияләренә ташлау;
- 11) бакча утыргычларының аркаларына менеп утырырга, эскәмияләрне, урамнарны яктырту фонарьларын, башка кече архитектура формаларын вату, пычрату;
- 12) яңгыр сулары канализациясенә, көвәтнең рәшәткәләренә, коеларның япкычларына көнкүреш калдыклары ташлау;
- 13) предприятиеләренә эчке территорияләрендә һәм шәхси йорт яннарында чүп-чар, яфраклар һәм коры үлән, житештерү калдыклары, каты коммуналь калдыкларны яңгынга каршы чаралар (ябык савытлар һәм яңгын сүндерү чаралары) күрмичә яндыру;
- 14) фасадларны үз белдәге белән үзгәртеп кору, арендада яки миләктә булган жир кишәрлекләреннән читтә барлык типтагы гаражлар, базлар, утын сарайлары, будкалар, күгәрчен оялары, теплицалар, тирес жыю урыннары һәм башка корылмалар урнаштыру, шулай ук билгеләнмәгән урыннарда кече архитектура формалары кую, тышкы мәгълүмат урнаштыру;
- 15) Яшел үсентеләрне сындыру, юк итү, аларга атынгычлар, гамаклар элү, кәүсәләрен каезлау;
- 16) газоннарны бозу һәм юк итү;
- 17) гамәлдәге законнарны бозып, юлның машиналар йөрү өлешенә кар бушату;
- 18) йорт хайваннары, кошларның гамәлдәге законнарны бозып авыл жирлегә башкарма комитеты билгеләгән жирләрдән (көтүлекләрдән) тыш жирләрдә, хужасыз рәвештә урамда, авыл хужалыгы жирләрендә йөрүе;
- 19) эре габаритлы төзелеш чүп-чарын, ватык көнкүреш техникасы һәм жиһазларын, киселгән агачларны килешү кәгазе булмаган килеш һәм гамәлдәге законнарны бозып, контейнер майданчыкларына ташлау;
- 20) гамәлдәге законнарны бозып төзек булмаган транспорт чарасын урнаштыру һәм саклау;
- 21) керне, автотранспорт чараларын, хайваннарны чишмәләр, кое, су колонкалары, елга ярларында, күлләрдә һәм ясалма (декоратив) сулыклар буенда юу;
- 22) тиресне йорт яны кишәрлегеннән читтә торак йорт буена урнаштыру;
- 23) йорт яны территорияләрендә, урамнарда һәм бу максатлар өчен билгеләнмәгән башка урыннарда юынтык сулар түгү, чүп-чар ташлау урыннары ясау. Канализацияләре булмаган торак биналарда үз калдыкларын жыю өчен эре предметлар элгә алмаслык итеп ясалган рәшәткәле япкычлы чокырлар карала;
- 24) йөк төяү - бушату эшләре алып барганда йөкне сөйрәп ташу, рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич һәм башка авыр предметларны юл өслегенә ташлау, чылбырлы йөрешле машиналарга каты өслекле урамнар буйлап узып китү, квартал юллары эчендә зур йөк транспорты хәрәкәте;

25) торак пункт территориясенә автотранспорт тэгәрмәчләрәннән балчык коелу;

26) транспорт чараларын торак пунктлар чикләренә (газоннарны, чәчәк түтәлләрен һәм үләннәр белән шөгьльләнүче башка территорияләрне дә кертеп), балалар һәм спорт майданчыкларында, хайваннарны йөртү өчен майданчыкларда, шулай ук йорт яны территориясендә урнашкан хужалык майданчыкларына кую.

Шәхси торак йортларны һәм территорияне төзекләндерү

41. Хосусый торак йорт милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба - торак йортлар хужалары), әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, түбәндәгеләрне гамәлгә ашыралар:

- торак йортларның фасадларының, коймаларның, шулай ук йорт салу чикләрендә башка корылмаларның тиешле торышы, аларны вакытында ремонтлау һәм буяу;
- торак йортта тиешле номер билгесе булу;
- йорт территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар хәлдә тотуны тәмин итү;
- йорт салу чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тоту, куаклар һәм агачларны санитар кисү, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабель һәм һава электр тапшыру линияләрендә һәм башка инженерлык челтәрләрендә агачлар утыртуга юл куймау;
- канауларны һәм су торбаларын чистарту, язгы чорда кар суы агуны тәмин итү;
- бирелгән жир участогы чикләрендә, үзәкләштерелгән канализация булмаганда, юынтык су чокыры, бәдрәфне санитар нормалар нигезендә даими рәвештә чистартып тору һәм дезинфекция ясау;
- каты һәм зур габаритлы калдыкларны махсус майданчыкларда урнаштырылган контейнерларга туплау;
- билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны вакытында жыю һәм чыгару.

42. Шәхси торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

- чүп үләннәре үстерү, яфрактарны, территорияләрдәге һәм йорт биләмәләрендәге теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- йорт яны территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- коймаларны йорт биләмәләре чигеннән чыгарып урнаштыру;
- йорт биләмәләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфрактарны, теләсә нинди калдыкларны һәм чүп-чарны яндыру;
- йорт биләмәсеннән читтә күмер, утын, зур габарит калдыклар, төзелеш материаллары саклау;
- йорт биләмәләре чигеннән соң ишегалды корылмалары, чүп чокырлары төзү;
- урам юлларында махсус транспорт һәм урып-жыю техникасының үтемлелеген кыенлаштыра торган каршылыклар булдыру;
- территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозу, сулыкларны чүпләү;
- йорт биләмәләрендә төзек булмаган транспорт чарасын саклау;
- якын-тирә территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләү;
- юынтык су түгү жайланмаларын, сыек калдыкларны машиналар йөрү юлына урнаштыру.

Индивидуаль торак йорт яки хужалык корылмалары төзү милекче тарафыннан гамәлгә ашырылган очракта, йорт янындагы территориядә, шул исәптән урамда, Наласа авыл жирлегенә башкарма комитетының язма рөхсәте булган очракта, төзелеш материалларын вакытлыча саклау бер айга рөхсәт ителә. Төзелеш материаллары кеше тормышына һәм сәламәтлегенә зыян китерүне, шулай ук жимерелү, төшү яки башка йогынты нәтижәсендә өченче затларның милкенә зыян китерүне булдырмый кала торган ысул белән урнаштырылган булырга тиеш. Шулай ук вакытта автотранспорт үтә алу тәмин ителергә тиеш.

Яңгыр сулары канализациясе челтәрләре, күзәтү һәм яңгыр сулары коесы, су агызу корылмаларын карап тоту

43. Күзәтү һәм яңгыр сулары коесы, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең куркынычсыз хәрәкәтен тәмин итәрлек төзек хәлдә булырга тиеш.

44. Күзөтү һәм яңгыр сулары коесын карап тору, чистарту, төзөк хәлдә тотуны гамәлдәге дәүләт стандартлары буенча аларның миләкчеләре башкара.

45. Жирлектә яңгыр канализациясенә магистраль һәм квартал эчендәге чөлтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү авыл жирлегә бюджетында каралган акчалар чөкләрендә махсуслаштырылган оешмалар белән төзелгән килешүләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Яңгыр канализациясенә ведомство чөлтәрләрен карап тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар хисабына башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзөтү коелары юлларны карап тотуны гамәлгә ашыручы махсус оешмалар тарафыннан тиешенчә куркынычсыз хәлдә сакланырга тиеш.

46. Яңгыр сулары канализациясе коллекторларының сакланышы максатыннан, коллектор күчәреннән һәр якка 2 м ераклыкта сак зонасы урнаштырыла .

47. Тиешле документларны рәсмиләштермәгән очракта эксплуатацияләүче оешма белән язмача килешү булмаганда яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чөкләрендә гамәлдәге законда билгеләнгән очракларда рөхсәт ителми:

- жир эшләре башкару;

- яңгыр сулары канализациясе чөлтәрләрен зарарлау, су кабул итү люкларын томалау яки жимерү;

- сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары төзү, урнаштыру;

- сәнәгать, көнкүреш калдыкларын, чүп-чар һәм башка материаллар ташлау.

48. Канализация, яңгыр сулары жайланмалары, системалары, чөлтәрләре һәм корылмалары төзөк булмау аркасында урамнарны, биналарны, корылмаларны су басу, шулай ук газоннарга, тротуарларга, урамнарга һәм ишегалды территорияләренә су агызу.

49. Авыл жирлегә территориясендә су йоту коелары һәм пар чыгару мөйданчыклары урнаштыру рөхсәт ителми.

50. Яңгыр коеларының рәшәткәләре даими рәвештә чистартылган хәлдә булырга тиеш. Рәшәткәләр һәм коеларны чүпләү, су бастыру рөхсәт ителми. Яңгыр канализациясен һәм яңгыр коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына ике тапкырдан да ким башкарылмаска тиеш. Күзөтү һәм яңгыр коеларын чистартканнан соң, чыгарылган барлык калдык төрләре кичекмәстән ташланырга тиеш.

51. Карау коеларның люклары машиналар йөрү юллары, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән бер биеклектә булырга тиеш.

Машиналар йөрү өлешендә, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар белән коелар биеклегә аермасы 2 см.дан артык, яңгыр сулары жыя торган коеларныкы 3 см дан артык булу рөхсәт ителә.

52. Япкычлары яки рәшәткәләре жимерелгән яки юкка чыгарылган коелар булган очракта, алар кичекмәстән чөлтәрдән файдаланучы оешма тарафыннан алдан кисәтүче билгеләр белән билгеләнергә һәм билгеләнгән вакытка алыштырылырга тиеш.

53. Инженерлык чөлтәрләрендә планлы эшләр вакытында канализация сулары канализация чөлтәренәң жындагы коесына, су һәм жылылык чөлтәрләреннән яңгыр канализациясенә (булган очракта) чыгарыла. Суны юлга чыгару тыела.

Су агу нәтижәләрен бетерү зыян күргән инженер чөлтәрләренәң хужалары хисабына башкарыла.

54. Яңгыр сулары канализациясе чөлтәрләренәң техник торышы (шул исәптән люкларны, рәшәткаларны вакытында ябу) өчен жаваплылык эксплуатациячә оешмаларга йөкләнә.

Техник элемент чараларын карап тоту

55. Биналарны инженер-техник тәмин итү өчен билгеләнгән кабельле элемент, телевидение, радио, интернет һәм башка шундый чөлтәрләренә урнаштыру жир асты юлы белән башкарыла (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә).

56. Биналарга тышкы коммуникацияләренә башка ысул белән (һава, жир өсте) урнаштыру, эксплуатацияләүчә оешмаларның тиешле техник шартларын үтәү шарты белән, аларны жир астында урнаштыру мөмкинлегә булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

57. Асылмалы элемент линияләрен һәм һава-кабель юлларын беркетү сыйфатында түбәндәгеләренә файдаланырга ярамый:

- автомобиль юлларын төзеклэндерү элементлары: юл киртэләре, светофорлар, юл билгеләре урнаштыру өчен билгеләнгән элементлар һәм конструкцияләр;

- фасадлар, түбәләр, бина стеналары (төтен чыга торган урыннар, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системасы антенналары, фронтоннар, козырекалар, ишекләр, тәрәзәләр).

58. Рөхсәт ителми:

- бер бинадан икенчесенә һава юлы белән элемтә кабельләре салганда юллар кисешү;

- бүлгеч муфт шкафыннан тыш кабель запасларын урнаштыру;

59. Милекчеләр (хужалары) техник элемтә чаралары (кабельләр, кабельләрне беркетү элементлары, бүлү һәм муфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмдә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник жайланмаларны (изоляция тышчасы булмау, буялмаган булу, коррозия һәм/яки механик жәрэхәтләр булу, чыбыклар яктырту баганаларына һәм электр тапшыру линияләренә тоташтыру рөхсәт ителми) тиешле дәрәжәдә тотарга тиеш.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

60. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганакалары (шул исәптән жыю, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

61. Урамнар, юллар, тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук аншлаглар һәм жәмәгать һәм торак биналарының номер билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләр, жирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

62. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, төрле милек формасына карамастан, проект буенча биналарның һәм корылмаларның архитектур-нәфис яктыртылуын һәм яктыткычларның эшләвен тәмин итәргә тиеш.

63. Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә янмый торган яктырткычларның саны 3% тан артмаска тиеш, башка жирлек территорияләрендә (район эһәмиятендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5%, жир асты жәяүеләр кичүләрендә төнлә һәм көндөзгә режимнарда - 10% тан артмаска тиеш (10 яктырткычның 1 се эшләмәскә мөмкин).

64. Терекөмешле сафтан чыккан газ лампалары бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланьрга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарылырга тиеш. Әлеге төр лампаларны жирлек чүплекләренә, чүп-чар эшкәртү заводларына ташларга ярамый.

65. Тышкы яктырту жайланмаларының металл баганалары, кронштейн һәм башка элементлары чиста булырга тиеш, коррозия элементлары, авышу булмаска һәм милекчеләр тарафыннан буялган булырга тиеш.

66. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны яктырткычларын карап тотуны һәм ремонтлауны тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эш төрләрен үткәргүгә муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яки оешма башкара.

Торак йортларны тапшыру бүлгечләренә тоташтырган йорт яны утларын карап тотуны һәм ремонтлауны идарәче оешмалар башкара.

67. Тышкы яктырту баганалары, жәмәгать (тимер юл) транспортының элемтә челтәре баганалары, саклагыч, бүлү киртэләре, юл корылмалары һәм жиһаз элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә кайсы мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чиста булырга тиеш.

68. Тышкы яктырту баганаларын, жәмәгать (тимер юл) транспортының элемтә челтәре баганасын алыштырганда бу конструкцияләр сүтеләргә һәм челтәр хужалары тарафыннан өч тәүлек эчендә чыгарылган булырга тиеш.

Тышкы яктырту баганалары милекче тарафыннан мондый ихтыяж (сүтү) булган вакыттан соң 1 тәүлек эчендә чыгарыла.

69. Жәмәгать (тимер юл) транспортының элемтә баганаларында һәм таянычларында урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм имин торышы һәм төзек тышкы кыяфәте өчен әлеге таянычның милекчесе жавап бирә.

70. Үткәргечләренә, терәкләренә, изоляторларның элементлары зыян күргән очракта тышкы яктырту жайланмаларын файдалану рөхсәт ителми.

Электр чыбыклары өзөлү белән бэйле тышкы яктырту жайланмалары эшендәге кимчелекләр ачыкланганнан соң кичекмәстән бетерелергә тиеш.

71. Челтәрләргә үткәргечләрне һәм кабельләрне үз белдеге белән тоташтыру һәм тышкы яктырту жайланмалары белән тоташтыру рөхсәт ителми.

72. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмаларның бурычлары:

- урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, баганаларның һәм яктырткычларның, яктырту жайланмаларының сыйфатын күзәтеп тору, бозылган яки зыян күргән очракта вакытында ремонт ясау;
- билгеләнгән тәртип нигезендә яктырткычларны кабызуны һәм сүндерүне күзәтү;
- тышкы яктырту чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәү;
- яктырту фонарьларын вакытында алмаштыру.

Кече архитектура формаларын карап тоту

73. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, жирлек территориясендәге коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

74. Кече архитектура формаларын карап тоту бирелгән жир участкалары чикләрендә, гомуми файдалану территорияләрендә тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтижәләре буенча әлеге эш төрләрен үткәргә муниципаль контракт (киләшү) төзөгән оешма белән контракт (киләшү) нигезендә жир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

75. Кече архитектура формалары милекчеләренә бурычлары:

- кече архитектура формаларын чиста һәм төзек хәлдә тоту;
- язгы чорда кече архитектура формаларын план нигезендә карап чыгарга, аларны иске буядан, күгәрәктән арындырырга, шулай ук ватылган элементларны алыштырырга кирәк;
- кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга якын килү юлларын кар һәм боздан чистарту;
- тигез өслекле комлыкларны төзекләндерү, комлыкларда елга бер тапкыр комны алыштыру;
- балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял майданчыклары жиһазларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм иминлегенә тиешле таләпләргә туры килүен күзәтеп тору;
- фонтаннар эшләгән чорда су өслеген чүп-чардан көн саен чистартып торырга кирәк.

76. Рөхсәт ителми:

- кече архитектура формаларыннан тиеш булмаганча файдалану (өлкәннәрнең балалар өчен уен майданчыкларында ял итүе, спорт майданчыкларында киём киптерү һәм башкалар.);
- теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне кече архитектура формаларына ябыштырырга;
- кече архитектура формалары һәм аларның конструктив элементларын жимерергә һәм зыян китерергә;
- фонтаннарда коенырга.

Стационар булмаган объектларны карап тору

77. Стационар булмаган объектларны урнаштыру муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә мондый объектларны урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

78. Жир кишәрлеген арендау килешүе срогы чыккач стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә тиеш, ә жир участогы бушап, беренчел халәتكә китерелгән булырга тиеш.

79. Стационар булмаган объектларның хужалары булган юридик һәм физик затларның бурычлары:

- стационар булмаган объектларны ремонтлау һәм буяу. Ремонт, проект документациясе белән билгеләнгән тәртиптә, объектның тышкы кыяфәтен саклап һәм төс үзгәртелгәннән исәпкә алып башкарылырга тиеш;
- стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштыру, чүп савытларын кирәк булганда буяу һәм чистарту.

80. Рөхсәт ителми:

- стационар булмаган объектларга янкорма, козыреклар һәм проектлар белән каралмаган башка корылмалар төзү;

- стационар булмаган объектларынына сәүдә-суыткыч жиһазларын кую;
- стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметлар саклау, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларында куллану.

Төзелеш эшләре башкару урыннарын карап тоту

81. Төзелеш барган майданнарны карап тоту, төзү һәм ремонт эшләре тәмамланганнан төзекләндерү төзүче оешмага йөкләнә.

Төзелеп бетмәгән төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылган булырга тиеш.

82. Төзелеш башланганчы, шулай ук төзелеш яисә ремонт эшләре барганда түбәндәгеләрне эшләргә кирәк:

- Башкарма комитетның хокукый актлары таләпләре нигезендә төзелеш майданчыгы территориясенә бөтен периметры буенча типлаштырылган коймалар урнаштыру;
- төзелеш майданчыгын коймасының гомуми тотрыкчылыгын, ныклығын, ышанычлылыгын, эксплуатацияләү вакытында куркынычсызлыгын тәмин итү;
- төзелеш майданчыгын койманың техник торышын, аның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартып тору;
- төзелеш объектының гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган мәгълүмат щитын төзелеш майданчыгы территориясенә кәргәндә урнаштыру һәм аны тиешле хәлдә тоту;
- төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәмин итү;
- төзелеш майданчыгында керү юлларын, урамнарның машиналар йөри торган өлешенә пычрак һәм чүп чыгармас өчен транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын жиһазлау;
- төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыклары жыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәмин итү;
- төзелеш майданчыгынан каты көнкүреш, зур габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәмин итү;
- төзелеш майданчыгы территориясеннән карны килештерелгән тиешле тәртиптә махсус билгеләнгән урыннарга чыгаруны тәмин итү;
- эш башкарганга гамәлдәге жир асты инженер коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшеллекне һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итү.

83. Төзелеш материаллары, жиһазлары, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшчеләрнең һәм хезмәткәрләрнең вакытлыча урнашу өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелеш майданнары чикләрендә төзелеш оешмасы проекты нигезендә урнаштырыла.

84. Рөхсәт ителми:

- гражданның шәхси һәм иҗтимагый иминлеген тәмин итүгә бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатькә кадәр төзелеш, ремонт, йөк төяү-бушату һәм башка эшләренә оештыру һәм үткөрү;
- Башкарма комитетның тиешле рөхсәте (күрсәтмәләре) булмаганда юллар һәм тротуарларны тарайту яисә ябу;
- чүпне яндыру һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерү.

Жирләү урыннарын карап тоту

85. Этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә бирелгән жирләү урыннарын карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән жирләү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

86. Жирләү урыннарын санитар карап тотуны тәмин итүче (подрядчы, башкаручы) билгеләү нәтиҗәләре буенча әлеге эш төрен үткөрүгә муниципаль контракт төзегән махсулаштырылган оешма башкара.

87. Жирләү урыннарын карап тотуга таләпләр:

- зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек булырга тиеш. Жәмәгать бәдрәфләре янындагы урналар чистартылырга тиеш;

- зират территориясендә калдыклар һәм чүп савытлары өчен контейнерлар чистартылырга тиеш. Калдыклар жыелган саен кимендә 3 көнгә бер тапкыр чыгарылырга тиеш;
- ауган яисә аврия хәлдәгә агачлар булу булу рөхсәт ителми. Авария хәлендәгә агач үсентеләре табылган вакыттан алып тәүлек эчендә юкка чыгарылырга тиеш;
- билгесез шәхесләр күмелгән яисә карап тотылмаган каберләр пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, кабер ташлары куелырга тиеш.

88. Кышкы чорда күмү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Бозы булмаган тигез кар катламы булу рөхсәт ителә;
- үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юллар һәм тротуарлар кар явуга ук эшкәртелергә тиеш;
- беренче чиратта кар чыгару, бозны вату эшләрен үзәк һәм керү юлларында башкару зарур;
- жирләү урыннарының жәяүлеләр зоналарында бозлавыкка каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган карны һәм каберләргә, газоннарга, куаклар салу рөхсәт ителми.

89. Жәйге чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- үзәк юллар, подъезд юллары, тротуарлар, каберләр арасында узу һәм жирләү урыннарында гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычрактан чистартылырга тиеш;
- яшел үсентеләргә санитар кисү, чүп үләннәрен бетерү буенча чаралары ел саен башкарылырга тиеш.

90. Жирләнгән урынны (крестлар, һәйкәлләр, плитәләр, склеплар һәм башкалар.) карау, чәчәк һәм декоратив куаклар утырту мәрхүмнең яки башка затның законлы вәкиле тарафыннан санитар таләпләргә мөһүрү үтәү юлы белән башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау урыннарын карап тоту

91. Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары гамәлдәгә төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлегә Кагыйдәләр нигезендә саклау урыннары урнаштыру өчен бирелгән жир кишәргә милекчәсе (алга таба - хужасы) тарафыннан башкарыла.

92. Милекченең бурычлары:

- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территориясенә бөтен периметры буенча койма куярга, ул механик яктан һәм тышкы мохитка карата тотрыклы булырга тиеш;
- коймаларның техник торышын, аларның чисталыгын тикшереп тору, пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартып тору;
- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территорияләрендә һәм алар анындагы территорияләрдә төрле конструкцияләр саклауга юл куймаска;
- автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыннары территориясенә гамәлдәгә нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүне тәмин итүче тышкы яктырту белән жиһазларга;
- территорияләрендә автомобиль юу һәм ягулык-майлау материаллары кую тыела;
- санитар һәм янгынга каршы кагыйдәләргә үтәү, машина кую урыннары территорияләрен карап тоту.
- машина кую урыннарын даими рәвештә санитар эшкәртеп, чистартып тору, калдыкларны жыю өчен контейнерлар (урналар) кую, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими чыгаруны тәмин итү;
- инвалидларның машина кую урыннары территориясенә тоткарлыксыз керү мөмкинлеген тәмин итү. Инвалидлар "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995 елның 24 ноябрәндәгә 181-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә бушлай махсус автотранспорт чараларын кую өчен урыннардан файдаланалар.

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

93. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү дөүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгалар белән бәйле чаралар үткөрү чорында башкарыла.

Бәйрәмчә бизәлеш дөүләт һәм муниципаль флаглар элү, лозунглар, гирлянда, панно элү, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясе урнаштыруны үз эченә ала.

Бэйрэм бизэлеше элементларын эзерлэгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәте һәм техник жайга салу чараларын ватарга, алып куярга һәм аларны күрә алуда комачаулык тудырырга ярамый.

IV. Жирлек территорияләрен чистарту тәртибе, төзекләндерү эшләре исемлеге һәм аларны үтәү, жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга карата гомуми таләпләр

94. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тоту вакыты:

- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрыгә кадәр;
- 2) кышкы чорда-15 октябрдән 14 апрельгә кадәр.

Әлеге срокларга Башкарма комитет тарафыннан һава шартларына бәйле рәвештә төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

95. Жирлек территориясен жыештыру вакытында башкарыла торган эшләр:

- 1) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр башкару;
- 2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә бердәм массакуләм чаралар үткәрү (өмәләр).

96. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру пычрактан һәм тузаннан саклау максатында юу, су сибү һәм башка эшләр башкарыла:

-ясалма өслекле территорияләргә себерү (коры вакытта су сибү), урам-юл челтәренәң яңгыр сулары канализациясе белән жиһазландырылган объектларының һәм башка ясалма капламлы территорияләргә тузан һәм пычрактан чистарту, юу. Юл катламы, мәйданнар, тротуарлар һәм ясалма өслекле башка территорияләргә юу катламның бөтен киндәгендә башкарыла;

- яңгыр сулары канализациясенәң рәшәткәсен чистарту;

-бөтен территориядән чүп жыю;

- 1 июньгә кадәр ел саен кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, урналар, спорт һәм балалар мәйданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

- файдалану чикләнгән һәм махсус билгеләнештәгә яшелләндерелгән территорияләрдән тыш булган гомуми файдаланудагы территорияләрдә даими рәвештә үләнне чабу (үләннәр 15 см дан артык биеклектә булганда) һәм тәүлек эчендә чабылган үләнне жыештыру;

- яфрак коелган вакытта тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракларны жыю һәм чыгару;

-юганнан соң бордюр янындагы лотокларны чистарту.

97. Гомуми файдалану территориясен кышкы чорда жыештыру:

-юл өслекләрен һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;

- тайгак яки бозлавык булганда жәяүлеләр зонасына, баскычларга ком сибү, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

- язгы чорда карны көпшәкләндерү һәм кар суларын агызуны оештыру.

98. Жирлек территориясендә башкарыла торган жыештыру эшләренәң технологиясе һәм режимы һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чаралары һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

99. Кышкы чорда жәяүлеләр тротуарларын, жир өсте кичүләрен, баскычларны чистарту үзенчәлекләре:

- көчле кар яву чорында жәяүлеләр өчен тротуарлар, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә һәм чистартылырга тиеш;

- бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар эшкәртелә, аннары тротуарлар.

Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгак вакыты белән гәннән алып дүрт сәгатьтән дә соң башкарылмаска тиеш;

-пычрак калдыклар һәм химик реагентлар белән пычранмаган карны салу газон яки бу максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда яшел үсентеләрне сакланганда һәм кар сулары агыны тоткарламаганда рөхсәт ителә.

100. Жирлек территориясендә рөхсәт ителми:

- урамнарда, мәйданнарда, яшел үсентеләр булган участкаларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә чүп ташлау;

- гамәлдәге законнар нигезендә гомуми файдалану территорияләрендә жирләү урыннарыннан башка жирдә мемориаль корылмалар (истәлекле корылмалар, коймалар) кую;

- жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында салонны юу, чистарту һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтү;

- биналар һәм корылмалар, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын жимерү һәм зыян китерү, шулай ук аларны үзбелдекле үзгәртеп кору һәм урнаштыру;

- мәгълүмати-басма продукцияне, граффитины жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стеналарда, баганаларда, коймаларда(киртәләрдә) һәм бу максатлар өчен каралмаган башка объектларда урнаштыру;

- жир кишәрлекләренен чикләреннән һәм (яки) киртәләреннән читтә хәрәкәт итүче милекне саклау;

- сәнәгать товарларын һәм башка сәүдә предметларын тротуарларда, газоннарда, юлларда урнаштыру;

- билгеләнмәгән урыннарда кар өю;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар ярдәмендә юлны һәм тротуарларны үзбелдекле ябып кую.

101. Рөхсәтсез урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш. 20 тәүлек эчендә калдыкларны ташлаучы кеше табылмый икән, аларны юкка чыгару әлеге территорияне жыештыру өчен җаваплы оешма өстенә төшә.

102. Муниципаль милектә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) барлыкка килгән рөхсәтсез чүпләкләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту

103. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыештыру машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, туктау урыннарын, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын даими чистарту, кар һәм боздан арындыруны үз эченә ала.

104. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, су сибүне, тузганны бетерүне үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чардан, кар һәм боздан арындыруны, юлларга ком-тоз катнашмасы сибүне, тротуарларга коры ком сибүне күздә тоту.

105. Юл буенда урнашкан чүпләкләрне чистарту көненә бер тапкырдан да ким булырга тиеш түгел, ә тукталыш майданчыкларында көнгә ике тапкыр башкарыла.

106. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары юылган, буялган, рөхсәт ителмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

107. Юлларның аерым элементларын жәйге чорда жыештыру буенча таләпләр:

- машиналар йөрү өлеше төрле пычранулардан тулысынча чистартылырга һәм бар киндәгенә юылырга тиеш. Хәрәкәтне җайга салу линияләре белән билгеләнгән күчү, резерв полосалары ком һәм вак чүп-чарлардан даими чистартылырга тиеш;

- ике метрлы лоток зоналары комлы һәм пычрак булырга тиеш түгел. Махсус машиналарның эш вакытында юлның ком һәм төрле вак чүп-чар белән пычрану рөхсәт ителә.

- юл кырыйлары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чарлардан чистартылырга тиеш.

108. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

- кышкы чорда юлларны жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:

юл йөрү өлешен кардан һәм боздан чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышларын себерү, кар өемләү һәм чыгару;

109. Рөхсәт ителми:

- тротуарларга, юллар һәм аларның машиналар йөри торган өлешенә квартал эчендәге юллардан, ишегалды территорияләреннән, предприятие, оешма территорияләреннән, төзелеш майданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан юл йөрү өлешен жыештыручы зат белән килешү булмаганда һәм 8.00 сәгәттән соң кар чыгару;

- тротуарларда, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территорияләрдә бозлавыкка каршы реагент сыйфатында техник тоз һәм сыек хлорлы кальций куллану;

- билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгару;

- кар өемнәре ясау;

- юллар һәм урамнар киселешендә бер дәрәжәдә һәм тимер юл аркылы чыгу урыннары янында өчпочмак зонасында күз күреме зонасында;
- жәмәгать транспортын көтү тукталышына 20 метрдан якынак жирдә;
- транспорт коймалары яки югары бордюор белән жиһазландырылган юл участкаларында;
- тротуарларда;
- якын-тирә территорияләргә керү юлында;
- автомобильнең тәгәрмәчләре белән пычрак һәм балчык чыгару;
- грунт, чүп-чарны, юеш төзелеш материалларын, киселгән агачларны брезент яки юлларны пычратуныбулдырмый торган башка материал белән капламыйча чыгару, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эретмәләрне (шул исәптән цементлы-комлы эремәне, известь, бетон катнашмаларын) транспортлау.

Ял итү урыннарын, кешеләр күпләп була торган урыннарны төзекләндерү һәм жыештыру һәм санитар яктан карап тоту

110. Ял итү һәм кешеләр күпләп була торган урыннарга түбәндәгеләр керә:

- бистә урманнарында, пляжларда оештырылган майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары;
- актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслары, сәхнә майданчыклары һәм башкалар.;
- сәүдә объектлары территорияләре (вакляп сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган вакляп сату чөлтәре объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнештәге, көнкүреш хезмәте күрсәтү объектлары территорияләре;
- административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

111. Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләргә жыештыру:

- кышкы чорда паркларда, бакчаларында, скверларда, бульварларда һәм башка ял итү зоналарында юлларны чистартканда, яшел үсентеләрнең сакланышы һәм кар суларының китүен тәмин иткән очракларда, алдан ук шушы максатлар өчен билгеләнгән урыннарга вакытлыча кар туплау рөхсәт ителә.

112. Вакляп сату базарларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

- вакляп сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелгә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән жиһазландырылырга, каты өслекле һәм яңгыр һәм кар сулары агу урыны, шулай ук суүткәргечләр һәм канализация булырга тиеш;
- базар территориясен төп жыештыру аны япканнан соң башкарыла. Көндөз каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүпжыйгычларны чистарталар;
- елның жәйге чорында базар территориясендә мәжбүри рәвештә атна саен юеш жыештыру башкарыла;
- базар территориясе 40 кв. м майданда бер урна исәбеннән чүп савытлары белән жиһазландырыла, шул ук вакытта алар арасында прилавка линиясе буйлап ераклык 10 метрдан артмаска тиеш;

113. Базар территориясендә һәм аның янында урнашкан оешмалар, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, киосклар, сәүдә палаткалары һәм павильоннарының каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә генә эшләве рөхсәт ителми.

114. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы урыннарын жыештыру һәм санитар яктан карап тоту:

- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тулысынча жыештыру тәүлегенә ике тапкырдан да ким башкарылмаска тиеш (иртән һәм кичен). Көндөз калдыклар белән тутырылган чүплекләр һәм чүп жыйгычлар чистартыла;
- сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында икедән дә ким булмаган чүп савыты куела;
- калдыкларны вакытында чыгару тәмин ителә.

115. Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган ваклап сату чөлтәре, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру елның жылы вакытында алар ябылганнан соң башкарыла. Агымдагы жыештыру көн дәвамында башкарыла. Көндәлек көнкүреш калдыкларын чыгару тәмин ителә.

116. Халык күпләп була торган һәм ял итү урыннарын төзекләндерү:

- халык күпләп була торган һәм ял итү урыннарын территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге каты өслекләрдән, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен урналар һәм контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, яшелләндерү участкаларын саклау элементларын (металл коймалар, махсус каплаулар) үз эченә ала;

- кешеләр күпләп була торган һәм ял итү территорияләрендә, пляжлардан тыш, каты өслекле яки утыртылган үләнле яки яшел үсентеләре булган каты жир булырга тиеш;

- ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган урыннар территорияләрендә яшелләндерү участкаларын чәчәк түтәлләре, газоннар, ялгыз, төркем үсемлекләр, вертикаль, күптүрәслү үсемлекләр белән яшелләндерүнең мобил формалары рәвешендә планлаштырырга кирәк;

- кешеләр күпләп булу һәм ял итү урыннары урнаштыру һәм эшләве тиешле таләпләргә җавап бирә торган бәдрәф кабиналары белән тәмин ителергә тиеш;

- кешеләр күпләп булу һәм ял итү урыннарындагы фонтан, буалар, елга ярлары, ял итү урыннары пычранган саен чистартылырга тиеш;

- массакүләм чаралар үткәргәндә, аларны оештыручылар чараны үткәру урынын жыештыруны һәм бозылган жирләргә торгызуны тәмин итәргә тиеш. Чараны үткәру урынын жыештыру һәм төзекләндерү эшләрен башкару тәртибе чараны үткәругә тиешле рөхсәт алу вакытында билгеләнә.

117. Халык күпләпбула һәм ял итә торган урыннарда рөхсәт ителми:

- билгеләнмәгән урыннарда сәүдә жиһазларын кую һәм саклау;

- территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычрату;

- автотранспорт чараларын юу һәм ремонтлау, файдаланылган ягулык-майлау сыеклекларын агызу;

- автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштыру;

- газоннар, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларын зарарлау;

- кече архитектура формалары күчерү һәм вату;

- сыек продукт калдыкларын агызу, су, квас һәм сыра цистерналарын тротуарларга, газоннарга һәм юлларга кую;

- автотранспорт чараларының түләүле парковкаларын законсыз оештыру;

- стационар булмаган объектларны үз белдеге белән урнаштырыу;

- тротуарларның асфальт-бетон өслеген, якин-тирә яшел зоналарның һәм территорияләргә төзекләндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозу;

- территориядә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштырыу;

- халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен идарәче оешмалар белән килешүе булмаганда контейнерлар (бункерлар) кую;

- тимер-бетон блоklar, багана, коймалар, шлагбаумнар кую;

- корылмалар һәм башка җайланмаларның тимер-бетон блоklары, багана, коймалар, шлагбаумнар урнаштыру юлы белән тротуарларны рөхсәтсез каплау;

- сәүдә объектыннан читтә товар кую;

- учак кабызырга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка җайланмалар кулланырга.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

118. Йорт яны территориясен жыештыру:

- жыештыру түбәндәге тәртиптә үткәрелергә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр юлларын жыештыру(бозлавык һәм тайгак булган очракта - ком сибү), аннары ишегалды территорияләрен жыештыру;

- жыештыру, кар яву вакытында башкарыла торган эшләр (кар чистартудан тыш) 8.00 сәгатькә кадәр бара.

Механикалаштырылган жыештыруны машинаның 4 км/сэг. Тизлеге белән көндөзгә вакытта үткәргә рөхсәт ителә.

119. Жәйге жыештыру:

- йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, юу яки кулдан яисә машинадан су сибү иртәнге сәгатьләрдә яисә кич соңрак вакытта үтәлергә тиеш;
- тротуарларны юуны аның ачык өлешләрен юу рәвешендә биналардан йөрү юлларына таба юнәлдәреп башкарырга кирәк;
- көннең эссе вакытында тротуарларны су сибү зарурлык буенча башкарылырга, тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаска тиеш.

120. Кышкы жыештыру:

- түбәләрдә жыелган кар жиргә вакытында ташланырга, киң тротуарларда теземнәргә формалашырга тиеш;
- жыештырылган кар тротуарлардан машиналар йөрү өлешендә, ә ишегалларында кар жыю урыннарында тупланырга тиеш;
- квартал эчендәгә йөрү юлларынан чыгарылган карны өемгә салырга яки роторлы кар чистарткычлар ярдәмендә юл кырына урнаштырырга кирәк;
- 6 метрдан артык киңлектәгә тротуарларда, урамнарның машиналар йөри торган өлешеннән газоннар белән аерып алынган урыннарда карны тротуар уртасына таба чыгарырга рөхсәт ителә;
- тротуарларда карны өемнәргә өю кар яву вакытынан соң алты сәгатьтән дә соңга калмыйча, ә калган территорияләрдә 12 сәгатьтән дә соңга калмыйча төгәлләнергә тиеш;
- ишегалларынан жыелган ком-тоз катнашмалары белән пычратылмаган карны яшел зоналар сакланышын һәм кар суларын агызуны тәмин иткәндә квартал эчендәгә юлларда, газоннарда һәм жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортның йөрүенә комачауламый торган ирекле территорияләрдә салу рөхсәт ителә;
- тротуарларны һәм квартал эчендәгә юлларны кулдан чистартканда кар тулысынча жыелырга тиеш.
- тайгак булса, юл катламнарын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү норма буенча 0,2-0,3 кг/м тәшкил итәргә тиеш;
- бозлы урыннарны чистартканнан соң барлыкка килгән калдыкларны газонга, агачлар астына яисә ачык грунтка элэктөрмичә күчерергү кирәк.

121. Яз житү белән башкарыла торган эшләр:

- кар суларын агызу өчен кирәк булган канауларны юдырту һәм чистарту;
- люкларга һәм яңгыр челтәренә кабул итү коеларына системалы рәвештә кар суы кудырту;
- кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен чүптән, калган кардан һәм боздан чистарту.

122. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

- күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба-йорт яны территориясен) карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:
- даими жыештыру;
- күзәтү һәм яңгыр сулары коеларының люкларын һәм рәшәткәләрен, дренаж, лоток, үткәрү торбаларын чистарту һәм ремонтлау;
- инженерлык челтәрләренә күзәтү коеларына, янгын вакытында су белән тәмин итү чыганакларына (гидрантларга, сулыкларга һәм т.д.) тоткарлыксыз керү мөмкинлеген булдыру;
- каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыклары жыю һәм чыгару;
- гамәлдәгә яшел үсентеләрне карау һәм тәрбияләү;
- кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонт эшләре башкару.

123. Калдыкларның барлык төрләре су үткәргә торган катламлы контейнер майданчыкларына куелган контейнерлар һәм бункерларга тиешле нормаларына туры китереп һәм тиешле күләмдә жыелырга тиеш.

124. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданның бурычлары:

- йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;
- каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус контейнерларга һәм махсус майданчыкларга гына ташларга.

125. Идарәче оешмалар түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

- каты көнкүрөш калдыктары өчөн контейнерлар урнаштыру, канализациясез биналарда сыек көнкүрөш калдыктары өчөн жыентыктар урнаштыру;
- расланган график нигезендө каты көнкүрөш һәм зур габаритлы калдыктарны чыгару;
- контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыктары, аларга керү урыннарын чиста һәм төзөк хәлдә тоту;
- подъездларга керү юлларын чүп-чардан арындыру, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;
- тайгак участкаларны ком - тозлы һәм (яки) бозлавыкка каршы махсус катнашмалар белән эшкөртү;
- яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм карау;
- тышкы яктырту чараларын төзөк хәлдә тоту һәм аларны караңгы төшү белән кабызу.

126. Йорт яны территориясендә рөхсәт ителми:

- яфрактарны, калдыктарның теләсә нинди төрләрән һәм чүп-чарны яндыру;
- хужалык майданынан тыш урыннарда кием-салым, келәмнәр һәм башка предметларны элпкү;
- контейнер майданчыктарына керү юлларын каплау;
- урам һәм юлларның машиналар йөри торган өлөшөнә, тротуарларга, газоннарга һәм яшел зоналарга контейнерлар (бункерлар) кую;
- билгеләнгән тәртипне бозып, йорт яны территорияләренң коймаларын үзбелдекле урнаштыру;
- үзбелдекле ишегалды корылмалары төзү;
- йорт яны территориясен металл, көнкүрөш һәм төзелеш калдыктары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыктары белән чүпләү;
- чүп-чар һәм калдыктар ташлау, юынтык су түгү;
- автотранспорт чараларын кую өчөн түлөүле стоянка оештыру;
- тимер-бетон блоктар, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчендөгө юлларны рөхсәтсез каплау;
- автомашиналар юу, ягулык һәм майлау материаллары түгү, тормоза һәм двигательләр ремонтлау, тавыш көйлөү эшләрен башкару;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару;
- сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятияләре, палаткалар, киосктар, ларектар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектлары, автомобильләренә, көнкүрөш техникасын, аяк киемен вак-төяк ремонтлау предприятияләре, автостоянка урнаштыру;
- йорт яны территориясенң ишегалды эчендөгө юллары буенча транспортта бару;
- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткөрү, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкөртү өчөн башка жайланмалар куллану.

127. Идарәче оешмалар тәэмин итәргә тиешле эшләр:

- яшел зоналарның сакланышы;
- жәй көнө коры һава шартларында газон, чәчәк түтәлләр, агачлар һәм куакларга су сибү;
- газоннарны төзелеш материалларын, ком, чүп-чар, кар һәм боздан саклау;
- яңа агачлар һәм куакларны агротехник чаралар билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча утырту.

128. Йорт яны территориясен төзөкләндерү:

- һәр йорт территориясендә булырга тиеш:
- кием-салым, келәмнәр һәм көнкүрөш әйберләре элү, кием киптерү өчөн хужалык майданчыгы;
- өлкәннәр өчөн ял итү майданчыгы;
- балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчөн кирәкле булган, яшелләндерелгән, кече архитектура формалары булган, кирәкле жиһазлар белән тәэмин ителгән уен һәм спорт майданчыктары.

129. Территориянең зурлыгы мөмкинлек биргән очракта участок чикләрендә этләрне йөртү өчөн майданчык урнаштырылырга мөмкин.

130. Йорт подъездлары каршындагы майданчыктар, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслөккә булырга тиеш. Каты өслөк урнаштырганда кар һәм яңгыр сулары агу мөмкинлеге каралырга тиеш.

131. Торак йортларда урнашкан жәмәгать билгеләнешендәге биналарда керү юллары йортның торак өлешеннән изоляцияләнгән булырга тиеш, шул ук вакытта персонал автотранспорты ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

132. Жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен продукция, материаллар төяү ишегалдының фатирларга керү юллары һәм тәрәзәләре ягыннан булырга тиеш түгел. Төяү эшләрен торак йортларның тәрәзәсез ян ягыннан жир асты тоннельләре яисә ябык дебаркадерлар буенча юл ягыннан башкарырга кирәк

133. Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрнең тоткарлыксыз йөрүен, шулай ук жыештыручы һәм махсус техниканың тоткарлыксыз эшләрнең тәмин итәргә тиеш.

Шәхси торак төзелгән территорияләргә жыештыру

134. Торак йортлар хужалары көн саен жирләрен (шул исәптән кардан) чистарталар.

135. Рөхсәт ителми:

- йорт биләмәсеннән читкә кар чыгару, чүп-чарны ташлау, йорт тирәсеннән читтә сыек көнкүреш калдыклары агызу;
- юлларның йөрү өлешенә кар һәм ишегалды территориясеннән чистартылган боз чыгару;
- йорт биләмәләре янында теләсә нинди калдыклар һәм чүп-чар яндыру;
- йорт яны территориясендә үзбелдекле коймалар ясау;
- якин-тирә территорияне металл, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак һәм көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән чүпләү;
- юлларны корылмалар һәм башка жайланмаларга тимер-бетон блоклар, багана, коймалар, шлагбаумнар урнаштыру юлы белән үзбелдекле каплау;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкару.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

136. Территорияне төзекләндерүнең проект документлары булу һәм гамәлдәге закон таләпләре нигезендә эшләү территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты санала.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дәүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Төзекләндерүнең озак вакыт яки даими файдаланылучы стационар элементларын урнаштыру аларны күчереп кую мөмкинлеген булдырмаска тиеш.

137. Төзекләндерү элементларын карап тотуны, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементларының хужалары башкара.

Яшелләндерү

138. Яшел үсентеләр булу территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганда яшел үсентеләрне мөмкин кадәр саклап калырга кирәк.

139. Жирлек территориясендә яшелләндерүне ике төрдә кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләр грунтка утырту һәм мобиль - махсус күчмә савытларга утырту (контейнерлар, вазоннар һ.б.).

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-ландшафт объектларын (газоннар, бакчалар, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар) төзү өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә (түбә яшелләндерү), биналарның һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланалар.

140. Яшелләндерү объектларын карап тоту - яшел үсентеләрне һәм яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерү, зур булмаган деформацияләргә бетерү, шулай ук жәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны жыештыру.

141. Яшел үсентеләр хужаларының бурычлары:

- яшел үсентеләрнең сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәмин итү;
- жәй айларында коры һава шартларында газоннар, чәчәк түтәлләре, агачлар һәм куакларга су сибүне тәмин итү;
- газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итү;

- яшеллэндерү объектларында сулыклар булганда аларны чиста тоту һәм аларны 10 елга бер тапқырдан да ким булмаган ешлыкта ныклы чистарту;

142. Яшеллэндерелгән территорияләрдә рөхсәт ителми:

- үзләренә хезмәт күрсәтүне тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, төзелеш эшләре башкару ;

-үзбелдекле агач һәм куак утырту, газоннарны һәм чәчәклекләрне юк итү;

- агачларга һәм башка яшел үсентеләргә гамак, таган, турниклар, кер юу өчен бау, реклама һәм мэгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мэгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән конструкцияләр, объектларга хәрәкәт итү юнәлешен күрсәтүче билгеләр, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мэгълүмати тәмин итү чаралары элү;

-ел фасылларына карамастан, стационар булмаган объектлар, шулай ук юл сервисы объектлары урнаштыру;

- төзелеш һәм башка материаллар, калдыклар, чүп-чар, бозлавыкка каршы материаллар һәм башка зарарлы матдәләр, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз булу;

- бакчалар казу;

- йорт хайваннарын газоннарда һәм чәчәк түтәлләрендә йөртү;

- яфракларны, үләнне, ботакларны яндыру, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткөрү жайланмаларына тутыру;

- чүп-чарны газоннарда ташлау;

- учак кабызу, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар үткөрү, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризык эшкәртү өчен башка жайланмалар куллану;

- сок, сумала чыгару өчен агачларны кисү, аларга башка механик жәрәхәтләр ясау;

- яшеллэндерү территорияләрендә урнашкан скульптураларны, эскәмияләрне, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозу;

- агачларның тамырларын кәүсәсеннән 1,5 метрдан да якынлыкта ачу һәм агачларның муентыкларын жир яки төзелеш калдыклары белән күмү.

Коймалар

143. Киртәләр урнаштыру төзеклэндерүнең өстәмә элементы булып тора.

144. Коймалар түбәндәге төрләргә бүленә:

- билгеләнеше буенча (декоратив, саклагыч, аларның берлеге);

- озынлык буенча (кыска-1,0 м, уртача-1,1-1,7 м, озын-1,8-3,0 м);

- материалның төре (металл, тимер-бетон һәм башкалар).);

- күрү дәрәжәсе буенча (үтә күренмәле , күренми торган);

- стационар дәрәжәсе (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка төрле коймалар.

Коймаларны проекткалар аларның урнашу урынына һәм гамәлдәге дәүләт стандартларына, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектларга туры китереп башкарыла.

145. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен койма белән әйләндереп алу өлеге территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Өслекләрнең капламы

146. Өслекләрне капламы жирлек территориясендә куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәтне тәмин итә, шулай ук жирлек төзелешенең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзеклэндерү максатлары өчен түбәндәге капламнар билгеләнгән:

- каты (капиталь) капламнар-монолит яки жыелма капламнар, шул исәптән асфальтлы бетоннан, цементлы бетоннан, табигый ташлардан;

- табигый яки ясалма сибелүчән материалдан (шул исәптән ком, вак таш, керамзит, резина валчыгы) башкарыла торган йомшак (юылмаган) капламнар-табигый халәттә, тыгызланган яки ныгытылган материаллы коры катнашмаларда (шул исәптән ком, вак таш, керамзит, резина валчыгы);

- газон капламнары - үлән капламын эзерләү һәм утырту буенча махсус технологияләр кулланылып эшләнгән каплам;

- катнаш капламнар- капламнарны (рәшәткәле плитка яки газон рәшәткәсе, газонга күмелгән яки йомшак катлам) берләштерүче катнаш капламнар.

147. Каплам төрләрән сайлап алуны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк:

- каты- проектлау вакытында гамәлдә булган янгынга каршы таләпләрне, хәрәкәтнең характерын һәм составын, йөкләнешнең чиген исәпкә алу;

- йомшак -аерым территорияләрне төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алу (балалар, спорт майданчыклары, этләрне йөртү өчен майданчыклар, жәяү йөрү юллары);

- экологик яктан аеруча отышлы газон капламы яки катнаш каплам.

Каты төрләрәнең өслеге тайгак булмаска тиеш (коры вакытта эләктерү үзлегенә 0.6, юештә-0,4 коэффициентлы).

Өслекләр

148. Пандуслар, баскычлар, басмалар, борт ташлары өслекләргә керә.

Борт ташлары

149.Борт ташлары тротуар һәм машиналар йөрү өлеше кисешкән урында 150мм дан артык булмаган биеклектә урнаштырылырга һәм ремонт вакытында сакланырга тиеш.

Газоннарда транспорт чараларын кертмәү максатында, ул урыннарда борт ташларын биегрәк итеп урнаштыру рөхсәт ителә.

Газон белән жәяүлеләр юлы кисешкән урыннарда, газоннарны пычрактан һәм чүптән саклау максатыннан, 0.5 м арада 50мм чыгып торучы бакча бортлары ясарга мөмкин.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле өслекләрне килештерү өчен табигый материаллардан (кирпеч, агач, керамика) файдаланырга мөмкин.

Баскычлар, басмалар, пандуслар

150. Жәяүлеләр юлының 60 промилледән артык авышлыгы булганда баскычлар урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башка объектлар урнашкан урыннарда жәяүлеләр юлларында, инвалидлар һәм картлар йортларында авышлык 50 промилледән артык булганда баскычлар һәм пандус ясарга кирәк.

Бордюр пандусының авышлыгы 1:12 кабул ителә.

Төшү һәм күтәрелеш вакытында баскычларның беренче басмаларын ачык контраст буяулар белән аерып чыгарырга кирәк.

Тышкы баскычларның барлык басмалары бер марш чикләрендә баскычларның киңлегенә һәм биеклегенә буенча бертөрле билгеләнә.

Пандусның киртәләре булмаса, 75 мм биеклектәгә киртәле бортик һәм тотынгычлар ясау кирәк.

Юлның горизонталь өлешләре пандус башында һәм ахырында тирә-юньдәгә өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычлар яки пандусларның ике ягы буйлап кул белән ябышу өчен 800-920 мм биеклектә, стенадан 40 мм ераклыкта, түгәрәк яки турыпочмаклы тотынгычлар ясала.

Майданчыклар

151. Жирлек территориясендә түбәндәгә майданчыклар була: балалар уеннары, өлкәннәр өчен ял итү, спорт белән шөгыльләнү, чүп жыйгычлар урнаштыру, этләрне урамда йөртү һәм өйрәтү, автомобиль кую урыннары майданчыклары.

Теркәлгән мәдәни мирас һәйкәлләре һәм аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары чикләрендә майданчыклар урнаштыру һәйкәлләрне саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерелеп башкарыла.

Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары белән тәмин ителергә тиеш. Майданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарь белән жиһазлана.

Балалар майданчыгы

152. Балалар майданчыгы төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар яки яшь мәнфәгатьләренә кагылышлы комплекслы уен майданчыклары буларак оештырыла.

Балалар майданчыгында территорияне төзөклөндөрү элементларының мәжбүри исемлеге түбөндөгөлөрне үз эченә ала: йомшак өслөк төрлөрө, газонлы майданчык өслөгөн тоташтыру элементлары, яшеллөндөрү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм ижтимагый биналар тәрәзэләрәннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаска тиеш, кече һәм урта мәктәп яшендөгөлөр өчен - 20 метрдан да ким булмаска тиеш, комплекслы уен майданчыклары - 40 метрдан да ким түгел, спорт-уен комплекслары - 100 метрдан да ким урнашмаска тиеш.

Балалар өчен уен майданчыклары контейнер майданчыкларынан 20 метрдан да ким урнашмаска тиеш.

153. Балалар майданчыкларында:

- жәй көне тигезләү өчен жиргә ком салынырга;
- иртәнге якта себерелергә һәм юешлөтелергә;
- майданчыкта коймалар һәм корылмаларны буяу елга бер тапкырдан да ким булмаска, ремонт эшләре кирәк булганда башкарылырга тиеш ;
- балалар майданчыгы жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылу майданчыкларынан, автомобильләр кую урыннарыннан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру майданчыкларынан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларынан изоляцияләнгән булырга тиеш.

Имгәнүләр булмасын өчен майдан территориясендә чыгып торган тамырлы яисә аскы ботаклары салынган агачлар, жир өстенә чыгып торган киселгән жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) булмаска тиеш .

Якын-тирә территорияләрне реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясенә төзелеш материаллары алып бару һәм урнаштыру рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары майданчык урнашкан территориян кагыйдә буларак е яктырту режимында эшләрәгә тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 метрдан ким булган биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык нормативларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

154. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларның куркынычсызлыгын тәмин итү өчен җаваплылык аларны карап тотуны гамәлгә ашыручы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

155. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре өчен дә физкультура һәм спорт белән шөгылләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзөклөндөрү элементларының мәжбүри исемлеге үз: йомшак яки газон өслөгә (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшеллөндөрелә һәм койма белән әйләндереп алына. Яшеллөндөрү майданчык периметры буенча башкарыла, вертикаль яшеллөндөрү кулланырга мөмкин. Койманың биеклегә 2,5-3 м тәшкил итә, майданчыклар тоташкан урында-1,2 м дан да ким булмаска тиеш.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреация составында махсус жиһазландырылган жәяүлеләр кюлларында урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар заводта эшләнгән яисә махсус эшкәртелгән өслөклә бүрәнәдән һәм борыслардан эшләнгән булырга мөмкин (ярыклар, кимчеләкләр булмау мөһим).

Урнаштыру вакытында сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәрәгә кирәк.

Ял майданчыклары

156. Торак төзелеш территориясендә өлкән буын кешеләренә тыныч ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортларның тәрәзэләрәннән ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаска, актив өстәл уеннары майданчыкларына кадәр - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял майданчыгында төзөклөндөрү элементларының мәжбүри исемлеге: каты өслөк төрлөрә, газонлы майданчык өслөгөн тоташтыру элементлары, яшеллөндөрү, ял итү өчен эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә, һәр эскәмиягә берәр), яктырту жиһазлары.

Мәйданчыкны каплау плитка түшәү рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял итү мәйданчыклары һәм балалар мәйданчыклары бергә булганда балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырылуға юл куярга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә үләнә ял итү өчен мәйданчыклар оештырылуға мөмкин.

Этләр өчен мәйданчыклар

157. Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килешенгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне урамда йөртү мәйданчыгы территориясендә төзекләндерү элементлары исемлеге: төрле өслек төрләре, коймалар, эскәмияләр, урналар, экскрементларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту жайланмалары һәм мәгълүмати жиһазлар. Периметр буенча яшелләндерүне планлаштыруға мөмкин.

Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар микрорайонның гомуми файдалану территорияләрендә яшел зоналардан читтәге буш урыннарда, метрополитен линияләренә техник зоналарында һәм гомумжирлек магистральләрендә, беренче һәм икенче поясларны су белән тәэмин итү чыганакларының санитар зонасынан читтә 110 кВт көчәнәштән артык булмаган электр тапшыру линияләре астында урнаштыруға мөмкин.

Торак билгеләнәшәндәге территорияләрдә урнашкан мәйданчыклар зурлығы 400-600 кв. м чикләрендә кабул ителә, башка территорияләрдә - 800 кв.м. га кадәр, төзелеш барган очракларда, булган территорияләр мөмкинлекләрдән чыгып, мәйданчыкларның зурлығын киметергә мөмкин.

Мәйданчык чигеннән торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаска тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары, ял мәйданчыкларына кадәр ара 40 метрдан да ким булмаска тиеш.

Мәйданчык коймасы, кагыйдә буларак, 1,5 метрдан да ким булмаган жиңел металл челтәрдән эшләнә.

Мәйданчык территориясендә файдалану кагыйдәләре язылган мәгълүмати стенд урнаштырылган булуға тиеш.

158. Йорт хайваннарының хужалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыю һәм утильләштерү эшен башкаралар.

Хужалары хайваннарның башка хайваннарға һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләр өчен санитар нормалар нигезендә тынычлыкны тәэмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автомобильләр кую мәйданчыклары

159. Жирлек территориясендә түбәндәге төр мәйданчыклар була ала: автомобильләренә кыска вакытлы һәм озаклап саклау мәйданчыклары .

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакыт эчәндә саклау урыннарында өслек төрләре: коймалар, чүп-чар өчен урналар яки контейнерлар, яктырту жиһазлары, мәгълүмат жиһазлары (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыннарына керү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешергә тиеш түгел.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыны аша жәяүлеләрнең транзит юлларын оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак вакыт һәм кыска вакытлы саклау урыны калган территориядән киңлеге 3 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр полосасы белән аерылып торырга тиеш.

Кече архитектура формалары

160. Кече архитектура формаларын урнаштыру төзелеш, биналарны һәм корылмаларны реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документлары, шулай ук төзекләндерү яки эскиз тәкъдимнәре проектлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проеклаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларынан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи урыннар, жирлекнең үзәге, бистәдәге күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары шәхси проект эшләнмәләре нигезендә башкарылуға тиеш.

161. Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр:

- архитектура һәм ландшафт тирәлегенәң характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

- материалларның югары декоратив һәм куланылыш сыйфатлары булу, аларны, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында саклау;

- конструкциянең ныклыгы, ышанычлылыгы, иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

162. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан матур булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, оешма турында элмэтакталардан һәм режим турында табличкалардан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә урнаштырыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыручылар аларның торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүматны аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр язмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм мәгълүматны полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән каплау рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы территорияне төзекләндерүне һәм (яки) монтаждан (сүтүдән) соң фасадның тышкы кыяфәтен торгызуны өч тәүлек эчендә башкарырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларның фундамент блогы булганда, аның белән бергә сүтелергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштырганда корылмаларга зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклыгын һәм тотрыклылыгын бетерү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;
- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- оешма элмэтактасы;
- режим турында табличка;
- модульле конструкция;
- стела;
- щит конструкциясе;
- флаглы композиция;
- махсус конструкция.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектка, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе законнары таләпләренә, аларны саклау һәм кулланыу таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт теле турындагы закон таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш.

Ике һәм аннан да күбрәк тел кулланыу очрагында текстлар эчтәлегә һәм техник бизәлешә буенча тәңгәл булырга тиеш.

Гражданнар белдерүләре, мәдәни һәм спорт чаралары турында афиша урнаштыру

163. Белдерүләренә, мәдәни һәм спорт чаралары турында афиша урнаштыру бары тик махсус тумбаларда гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр зоналарында билгеләнгән щитларда һәм стендларда гына рөхсәт ителә.

Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда элмэтакталар рәвешендә урнаштырыла ала.

VI. Коммуникацияләренә төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләре башкаруга төп таләпләр

164. Грунтны аеру яки юл катламнарын ачу (жир асты коммуникацияларен сузу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтка кадау, электр тапшыру линияларен, элемтә баганаларын урнаштыру (алмаштыру), яктырту баганалары, грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында һәм башка эшләр) белән бәйлә эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рәхсәт (жир эшләр башкаруга ордер) булганда гына башкарыла.

165. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләр оештыру һәм үткәрү тәртибе, жир эшләр башкаруга ордер ясау һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

166. Яшел зоналарны бетерергә яки күчереп утыртырга туры килгәндә ул эшләрне Башкарма комитет карары нигезендә башкарырга кирәк.

167. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яки туктату вәкаләтле орган тарафыннан юлның ике ягында заказчылар һәм эш башкаручылар, эшнәң сроклары, карап чыгу мөмкин булган маршрутлар турында кирәкле барлык мәгълүматны үз эченә алган мәгълүмат щитын урнаштыру юлы белән мәжбүри рәвештә бирелгән рәхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән щитның рәвеше һәм эчтәлегә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

168. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча башкарылганда, жир эшләр башкару үзбелдекле дип таныла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

169. Урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәгә кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы мохиттән файдалану мөмкинлеген, әлегә объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәт итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәмин итүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәгеләр һәм инвалидлар йөри торган техник чаралар һәм жиһазлар проектлау, төзү, урнаштыруны расланган проект документациясе нигезендә заказчы тарафыннан яңа төзелеш вакытында тормышка ашырырга тәкъдим ителә.

VIII. Йорт хайваннары һәм кошларны карап тоту

170. Йорт хайваннарын һәм кош-кортларны карап тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш, йорт хайваннарына һәм кошларына китерелгән зыян өчен җаваплылык гамәлдәге Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә аларның хужалары өстендә.

171. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын мөстәкыйль рәвештә жыюны һәм утильләштерүне тәмин итәләр.

172. Авыл хужалыгы терлекләрен (сыер, сарык, кәжә, дунгызлар һәм башка) һәм кошларны тоту авыл жирлегендә яшәүчеләргә йорт яны участкалары булган шәхси йорт территориясендә рәхсәт ителә.

173. Барлык продукция бирүче хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дунгызлар, атлар), гражданның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә ел саен яңадан теркәлгә тиеш.

174. Йорт хайваннарын көтү жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән көтү урыннарында хужасы күзәтүе астында яки аның кушуы буенча башка затның күзәтүе астында рәхсәт ителә.

175. Йорт хайваннарын 7.00 сәгәттән 23.00 сәгәткә кадәр урамда йөртү рәхсәт ителә. Башка вакытта урамда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәмин итү өчен хужалар чаралар күрергә тиеш.

176. Этләрне урамда йөртү, өч айга кадәргә эт балаларын һәм кечкенә этләрне йөртү очрактарыннан тыш, чылбыр (этне тотып торучы бүтән җайланма), муенчак һәм борынчак кулланып башкарылырга тиеш (әгәр алар махсус сумкада (контейнерда) яки аларны урамда йөртүгә зат кулында булмаса). "Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турында" 2014 елның 7 мартындагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә теркәлгән эт муенчагында аның идентификация номеры күрсәтелергә тиеш. Этләрне бәйдән ычкындырып йөртү торак пунктлардан читтә, шулай ук урамда йөрергә рәхсәт итүгә билгеләр куелган урыннарда рәхсәт ителә.

177. Хужалары йорт хайваннары һәм кошлары тарафыннан тротуарларның, урамнарның, паркларның, газоннарның, балалар майданчыклары, скверларның, майданнарның, шулай ук торак йортларның подъездларының пычрануына юл куймаска тиеш. Эт, мәчеләр һәм башка вак хайваннарны урамда йөрткәндә, хужасы табигый яшәеш калдыкларын тулысынча жыюны тәмин итә торган кирәк-яраклар булдырырга һәм аны үз вакытында контейнерларга ташларга тиеш.

178. Этне махсус урыннарда гына бәеннән ычкындырырга була. Махсус билгеләнгән майданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган буш урыннарда йөртү рөхсәт ителә.

179. Этләрне өйрәтү бары тик яхшы итеп әйләндереп алынган майданнарда яки жирлек территориясеннән читтә башкарыла ала.

180. Йорт хайваннарын юл буйлап бары тик тәүлекнең якты вакытында һәм юлның уң ягына якынрак итеп куып алып барырга мөмкин. Йорт хайваннарын асфальт түшәлгән юл буенча грунт юллары һәм сукмаклар булмаганда гына йөртүгә мөмкин.

181. Урамнарда йорт хайваннарын караучысыз калдырганда, хужалары яшел үсентеләрне бозудан килгән зыянны куып кертү өчен киткән чыгымнарны каплай.

182. Йорт кәжәләре йорт яны территориясенә эчендә генә яки хужалары күзәтүе астында көтүлекләрдә асралырга тиеш.

183. Рөхсәт ителми:

- малларны балалар һәм спорт майданчыкларында, пляжларда, мәгариф һәм медицина оешмалары территорияләрендә йөртү;

- йорт хайваннарын гражданның күпләп ял итү урыннарында урнашкан пляжларда йөртү һәм аларны сулыкларда коендыру;

- тыючы язулар булганда хайваннарны үзгәртүгә кертү;

- торак пунктлар территориясендә хайваннар һәм кошларны караучысыз калдырырга;

- хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган һәм урамда йөргәндә агрессив тәртибен чикли алмаган затлар, шулай ук яше яки сәламәтлеге аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган затлар хайваннарны урамда йөртүгә тиеш түгел;

- 14 яшькә житмәгән затлар тарафыннан этләрне, кечкенә этләрне йөртү очрактарыннан тыш, урамда йөртү;

- йорт хайваннарын һәм кошларын балкон, лоджияләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (чиктәш фатирлар коридорлары, баскыч, чарлак, подвал һәм башка ярдәмче биналарда) даими асрау;

- йорт хайваннарының махсус билгеләнгән урыннадан тыш жирләрдә булуы (чаралар (күргәзмәләр һ.б.) үткәргү урыннарыннан тыш).

184. Йорт хайваннары һәм кош хужаларының бурычлары:

- хайван авыруларын кисәтү, терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария таләпләренә җавап бирүен тәмин итү, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймау, шулай ук ел саен янадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын үткәргү;

- хайваннарның асралу урынын даими контрольдә тоту;

- хайваннар чирләгәндә һәм үлгән, үзләрен сәер тотканда кичекмәстән ветеринария белгечләренә хәбәр итәргә кирәк. Алар килеп житкәнче авыру хайваннарны башкаларыннан аерып ябу зарур.

- ветеринария белгечләре таләбе буенча диагностика тикшеренүләре үткәргү, саклану прививкалары ясау һәм дөвалау-профилактика эшләре өчен хайваннарны бирергә кирәк.

185. Үлгән терлекләренә күмү махсус билгеләнгән урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

186. Үз территорияләрендә каравылчы этләрне булган оешмаларның бурычлары:

- этне гомуми нигезләрдә теркәргә;

- этләрне ныклы бәйдә тотарга;

- килүчеләрнең хайваннар янына үтү мөмкинлеген булдырмаска;

- территориягә кергәндә кисәтү язуы булган очракта этләрне эш беткәннән соң яки гомуми файдаланудагы территориядә генә бәйдән ычкындырырга мөмкин.

187. Жәмәгать урыннарында булган күзәтүчесез хайваннар ауланырга тиеш.

188. Күзәтүчесез хайваннарны аулау жирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү буенча махсулаштырылган предприятие яки башка зат тарафыннан башкарылырга мөмкин.

189. Караучысыз хайваннарны аулау буенча чараларны гамәлгә ашыру хайваннарга карата кешелекле мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

190. Рөхсәт ителми:

- суд карарыннан башка фатирлардан һәм шәхси йортлардан хайваннарны тартып алу;

- кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ.б. янында этләре бәйдән ычкындыру;

- ветеринар органнар кинәшеннән башка алдавычлар һәм башка аулау чаралары куллану.

IX. Кагыйдәләренең үтәлешен контрольдә тоту

191. Физик һәм юридик затлар, вазыйфай затлар жирлек территориясен төзекләндерү буенча әлегә Кагыйдәләр белән билгеләнгән таләпләре үтәүне тәмин итәргә тиеш.

192. Әлегә кагыйдәләре бозган өчен административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукий актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләре үз эченә алган, аларны үтәмәгән өчен административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе Кодексы нигезендә җаваплылык билгеләнгән нигезләмәләрдән тыш) җаваплылыкка тартыла.

193. Төзекләндерү өлкәсендәге закон таләпләрен һәм муниципаль хокукий актларны үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка тарту әлегә таләпләре үтәүдән һәм ясалган җитешсезлекләре бетерүдән азат итми.